

Bezeten door het verleden?

Hoe de historische context de traditie kan verrijken en versterken

Een onderzoek naar de hartjesdagen door Rosa Posthoorn

Bezeten door het verleden?

Hoe de historische context de traditie kan verrijken en versterken

Bachelor scriptie cultureel erfgoed

Naam: Rosa Posthoorn

E-mail: rosa.posthoorn@gmail.com

Studentennummer: 1006611026

Opleiding: cultureel erfgoed

Instelling: Reinwardt Academie

Collegejaar: 2012-2013

Inleverdatum: 4 juni 2013

Begeleider: Hester Dibbits

Samenvatting

Hartjesdag is een Amsterdams feest met een lange geschiedenis, van een paar honderd jaar en een interessante dynamiek. De constante lijn van hartjesdag is dat het een feest is dat uitbundig gevierd wordt met een losbandig imago. In de loop van de geschiedenis bestond er veel ambivalentie rondom hartjesdag. Er zijn altijd aanhangers van het feest geweest en groepen die zich ingezet hebben voor de voortgang van dit feest. Tegenover deze groepen stonden mensen die neerkeken op hartjesdag vanwege de baldadigheid die vaak gepaard ging met het feest en de incidenten die plaatsvonden wanneer het feest uit de hand liep.

Hartjesdag is veranderd qua inhoud en betekenis. Het feest is veranderd van volksfeest, naar buurtfeest, naar homo-feest. In de geschiedenis van hartjesdag is zichtbaar dat er steeds zowel behoudende als vernieuwende krachten aanwezig zijn. Nieuwe groepen raken betrokken bij het feest, eigenen zich dit toe en geven een nieuwe draai aan hartjesdag.

Nu vindt het feest plaats tijdens het weekend voor de derde maandag van augustus op de Zeedijk en wordt het de hartjesdagen genoemd. Tijdens de hartjesdagen worden verschillende activiteiten georganiseerd, zoals optredens van artiesten, een buurtbrunch en een optocht van verklede mensen.

Dit laatste onderdeel van de hartjesdagen heeft in de afgelopen jaren een nieuwe groep feestvierders aangetrokken: de homo community en transgenders. Waar de hartjesdagen voorheen meer een invulling als buurtfeest had, is het nu een grootschalig evenement waar vooral de homo community op af komt. De hartjesdagen trekken nu zoveel bezoekers, dat de veiligheid niet langer te waarborgen is en de gemeente Amsterdam strenge regels heeft ingesteld ten aanzien van vergunningen.

De organisatoren van de hartjesdagen, Stichting Hartjesdagen, zijn hier niet blij mee. Zij kampen met financiële problemen en zijn niet zeker van de toekomst van de hartjesdagen. Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk zien graag dat de hartjesdagen weer kleinschaliger gevierd worden en benadrukken nu het buurtkarakter van het feest.

Naast deze gemeenschappen is er een aantal erfgoedinstellingen die interesse heeft in de hartjesdagen. Het Stadsarchief Amsterdam en het Amsterdam Museum zijn geïnteresseerd in de dynamiek en het verloop van deze traditie. Het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed wil een ondersteunende rol spelen voor de gemeenschappen in het waarborgen van de hartjesdagen.

In dit onderzoek worden een aantal adviezen geformuleerd voor de gemeenschappen en erfgoedinstellingen ten aanzien van het nemen van toekomstige initiatieven met betrekking tot de hartjesdagen.

Summary

Hartjesdag is an Amsterdam tradition with a long history of a few centuries and an interesting dynamic. The constant line of hartjesdag is that it is a festival that is exuberantly celebrated which is considered a dissolute party. In the course of history there was much ambivalence around hartjesdag. There have always been supporters of the feast and groups that have committed themselves to the continuation of hartjesdag. Opposite of these groups were people who looked down on hartjesdag because of the mischief that was often accompanied by the party and the incidents that took place when the feast got out of hand.

Hartjesdag has changed in content and meaning. The party has changed from Amsterdam festival to neighbourhood party, to gay party. In the history of hartjesdag it is visible that there are always present both conservative and innovative forces. New groups get involved in hartjesdag, appropriate this tradition and give a new twist to it.

Now hartjesdag takes place during the weekend before the third Monday of August on the Zeedijk and is called the hartjesdagen. Different activities, such as performances by artist, a neighbourhood brunch and a parade of costumed people are organised every year.

The latter activity of the hartjesdagen has in recent years attracted a new group of revelers: the gay and transgender community. Where the hartjesdagen previously had an identity regarded as a neighbourhood party, it is now a major event that is mainly frequented by the gay community. The hartjesdagen now attract so many visitors that the safety can no longer be ensured and the city of Amsterdam has set strict rules with regard to licenses.

The organizers of the hartjesdagen, Stichting Hartjesdagen, are not pleased with this fact. They struggle with financial problems and face an uncertain future with respect to the hartjesdagen. Stichting Hartjesdagen and NV Zeedijk would like to see the hartjesdagen being celebrated in a smaller way and now emphasize the neighbourhood aspect of the tradition.

In addition to these communities there are a number of heritage institutions that are interested in the hartjesdagen. The city archive of Amsterdam and the Amsterdam Museum are interested in the dynamics and evolution of this tradition. The Centre for Folk Culture and Intangible Heritage would like to play a supporting role for communities in safeguarding the hartjesdagen.

This study provides a number of advices formulated for the communities and heritage institutions regarding future initiatives related to the hartjesdagen.

Voorwoord

Dit onderzoek heb ik uitgevoerd in het kader van mijn afstudeerproject, als afsluiting van mijn vierjarige studie cultureel erfgoed aan de Reinwardt Academie. Ik ben opgeleid tot erfgoed specialist en heb kennis gemaakt met veel verschillende aspecten van het erfgoedvak. Dankzij de Reinwardt Academie ben ik in aanraking gekomen met een nieuw gebied binnen de erfgoedwereld: het immateriële erfgoed. Ik heb mij gericht op dit nieuwe gebied van onderzoek door mij te verdiepen in een feest en tevens traditie uit Amsterdam: hartjesdag. Ik wil een aantal mensen bedanken die mij hebben gesteund tijdens dit onderzoek.

Allereerst wil ik mijn begeleider, Hester Dibbits bedanken. Dankzij haar betrokkenheid, adviezen en professionele visie heeft dit onderzoek haar huidige vorm aangenomen. De kritische blik van Hester stimuleerde mij telkens weer om het onderzoek aan te scherpen. Ik waardeer haar inzet en steun en het vertrouwen dat zij vanaf het begin van dit onderzoek in mij heeft getoond.

Daarnaast wil ik een aantal deskundigen bedanken met wie ik heb gesproken in het kader van dit onderzoek. Albert van der Zeijden wil ik bedanken voor het delen van zijn kennis over het waarborgen van tradities en de Nationale Inventaris. Annemarie de Wildt wil ik bedanken voor ons gesprek over de visie van het Amsterdam Museum op dit onderzoek en het waarborgen van hartjesdag. Harmen Snel wil ik bedanken voor het delen van zijn kennis over de geschiedenis van hartjesdag en het bieden van aanknopingspunten in het Stadsarchief Amsterdam om te beginnen met historisch onderzoek. Zonder de visie van deze erfgoeddeskundigen was mijn onderzoek minder relevant geweest.

Ook de gemeenschappen met wie ik heb gesproken wil ik bedanken. Hans Dikker wil ik bedanken voor zijn openheid over de situatie van Stichting Hartjesdagen en het delen van zijn visie op de toekomst van hartjesdag. Janny Alberts wil ik bedanken voor ons gesprek over de visie van NV Zeedijk op hartjesdag en haar enthousiasme ten aanzien van het voorstel om hartjesdag voor te dragen voor de Nationale Inventaris. Deze mensen hebben mij inzicht gegeven in de huidige situatie waarin hartjesdag zich bevindt en daarmee een essentieel onderdeel aan mijn onderzoek toegevoegd.

Tot slot wil ik mijn ouders bedanken, die mij gesteund hebben tijdens vier jaar Reinwardt Academie. Hun betrokkenheid en positieve, oplossingsgerichte instelling hebben mij geholpen om door te zetten en in mijzelf te geloven.

Ik wens de lezer plezier en inspiratie toe tijdens het lezen van deze scriptie.

Rosa Posthoorn, juni 2013.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding.....	8
1.1 Aanleiding.....	8
1.2 Probleemstelling.....	9
1.3 Onderzoeksvragen	10
1.4 Theoretisch kader	12
1.5 Onderzoeksmethoden	19
1.6 Opbouw.....	23
Hoofdstuk 2. De viering van hartjesdag: een dynamische traditie?	24
2.1 Oorsprong.....	24
2.2 Hartjesdag als Heidens feest in een Christelijke Samenleving	26
2.3 Hartjesdag als volksfeest.....	27
2.4 Hartjesdag als buurtfeest.....	29
2.5 Hartjesdag als homofeest.....	31
2.6 Hartjesdag anno 2013	32
2.7 Reflectie	33
Hoofdstuk 3. Gemeenschappen en hun uiteenlopende visies op de viering van de hartjesdagen.....	34
3.1 Wat zien gemeenschappen als de kern van de traditie van de hartjesdagen?.....	34
3.2 Hoe gaan de gemeenschappen om met de verandering van het publiek van de hartjesdagen?.....	36
3.3 Hoe besteden de gemeenschappen aandacht aan de geschiedenis van de hartjesdagen?.....	37
3.4 Wat verwachten de gemeenschappen ten aanzien van de toekomst van de hartjesdagen?.....	38
3.5 Hoe staan de gemeenschappen tegenover een mogelijke samenwerking met een erfgoedinstelling?	40
3.6 Reflectie	40
Hoofdstuk 4. Erfgoedinstellingen en hun belangstelling voor de hartjesdagen.....	41
4.1 Houden de erfgoedinstellingen zich bezig met tradities, zoals hartjesdag?	41
4.2 Zijn de erfgoedinstellingen bekend met de geschiedenis van hartjesdag?	43
4.3 Hoe zien de erfgoedinstellingen hun taak in het waarborgen van tradities?.....	45
4.4 Bestaat er bereidheid bij de erfgoedinstellingen om aandacht te besteden aan hartjesdag?.....	46
4.5 Reflectie	47

Hoofdstuk 5: Kansen en risico's voor de toekomst van hartjesdag	48
5.1 Kansen en risico's.....	48
5.2 De rol van erfgoedmakelaar.....	50
Hoofdstuk 6: Gemeenschappen en de waarborging van hartjesdag	51
6.1 UNESCO.....	51
6.2 De Nationale Inventaris.....	53
6.3 Aanbevelingen Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk	54
Hoofdstuk 7. Erfgoedinstellingen en de waarborging van hartjesdag	55
7.1 De rol van erfgoedinstellingen bij het waarborgen van immaterieel erfgoed.....	55
7.2 Voorbeelden van tradities in een museale omgeving.....	57
7.3 Aanbevelingen Amsterdam Museum, Stadsarchief Amsterdam en het VIE	58
Hoofdstuk 8. Conclusies.....	60
Literatuurlijst	64
Bijlagen.....	67
Bijlage 1.....	68
Bijlage 2.....	70
Bijlage 3.....	73
Bijlage 4.....	77
Bijlage 5.....	80
Bijlage 6.....	82
Bijlage 7.....	86

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Van jongs af aan heb ik al een grote interesse voor tradities en immaterieel erfgoed. Ik wilde deze interesse gebruiken om onderzoek te doen voor mijn scriptie. Ik heb mij daarom verdiept in verscheidene culturele tradities en feesten. Ik ben geïnteresseerd in het ontstaan en de ontwikkeling van deze tradities. In mijn zoektocht kwam ik een Amsterdams feest tegen met een lange traditie: hartjesdag. Ik had hier nog nooit van gehoord en ben me erin gaan verdiepen. Ik kwam erachter dat dit een heel oud feest is dat tot voor de Tweede Wereldoorlog gevierd werd. Tijdens de oorlog is het feest verboden door de Duitse bezetters en daarna is het in onbruik geraakt. Eind jaren '90 kwam het feest weer onder de aandacht in Amsterdam. Hartjesdag werd opnieuw geïntroduceerd door buurtvereniging Zeedijk en heeft nu een andere betekenis. Dit roept interessante kwesties op, zoals: door wie wordt het feest toegeëigend? En door welke groeperingen werd het feest in het verleden toegeëigend?

Toen ik mij ging oriënteren op het onderwerp hartjesdag kwam ik een interessante oproep tegen op de website van het Stadsarchief Amsterdam. Daarin gaf het Stadsarchief aan een leemte in hun kennis over hartjesdag te hebben en men wilde deze leemte vullen. Daarvoor is historisch onderzoek nodig naar de ontwikkeling van hartjesdag. Daarnaast realiseerde ik mij dat het zinnig is om na te denken over hoe het Stadsarchief en andere erfgoedinstellingen vanuit hun doelstellingen de kennis over de veranderende inhoud van hartjesdag zouden kunnen inzetten. Daarmee ging ik nadenken over de vraag: Hoe kunnen erfgoedinstellingen zich verhouden tot het dynamische aspect van tradities?

1.2 Probleemstelling

In Amsterdam worden jaarlijks tal van feesten gevierd. De zogeheten hartjesdagen is daar één van. Er zijn allerlei individuen, organisaties en instellingen die zich met dit feest bezighouden, vaak vanuit verschillende overwegingen en met een verschillend doel voor ogen. Zo is er de Stichting Hartjesdagen. Zij zien het feest het liefst als een vrij kleinschalig feest, speciaal voor de buurt. Ook de gemeente Amsterdam zou het prettig vinden als de hartjesdagen een kleinschalig evenement zouden zijn, vanwege de veiligheidseisen en de kosten die het met zich meebrengt. In de praktijk echter, zijn de hartjesdagen een heel ander soort feest geworden met een andere inhoud en doelgroep dan de Stichting Hartjesdagen zou wensen. De hartjesdagen zijn niet (meer) een feest van de buurt alleen, maar trekken ook een veel grotere en andere groep feestvierders: Homoseksuelen en transgenders uit grote delen van Nederland zijn op dit moment de grootste groep vierders van de hartjesdagen.

Daarnaast zijn er erfgoedinstellingen die belangstelling hebben voor deze traditie. Dit zijn het Amsterdam Museum en het Stadsarchief Amsterdam. Ook het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft interesse in de hartjesdagen. Deze organisatie heeft als taak het zorgen voor de uitvoering van de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed.

Vanwege de ratificatie door Nederland van het de Conventie ter Bescherming van Immaterieel en Cultureel Erfgoed van de UNESCO¹ bestaat er bij erfgoedinstellingen in Nederland veel belangstelling voor de vraag hoe immaterieel erfgoed te 'waarborgen'. Omdat immaterieel erfgoed pas onlangs in de belangstelling is gekomen, hebben erfgoedinstellingen weinig ervaring met dit onderwerp. Zij vragen zich af hoe ze het beste aandacht kunnen besteden aan een traditie, zoals hartjesdag.

¹ 'Nederland besluit tot ratificatie UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed' *UNESCO*.
<<http://www.unesco.nl/artikel/nederland-besluit-tot-ratificatie-unesco-conventie-immaterieel-erfgoed>>

1.3 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: **Wat is de visie van erfgoeddragers en erfgoedinstellingen ten aanzien van de hartjesdagen en welke adviezen kunnen worden gegeven waar het gaat om toekomstige initiatieven?**

Als casestudy voor dit onderzoek zal gekeken worden naar de hartjesdagen in Amsterdam. Het onderzoek zal specifiek ingaan op dit feest en adviezen geven aan de gemeenschappen die betrokken zijn bij deze traditie en erfgoedinstellingen die aandacht willen besteden aan de hartjesdagen.

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen opgesteld:

1. Wat is hartjesdag voor een soort feest? Met wat voor soort traditie hebben we hier te maken, hoe ziet de dynamiek rond het feest eruit?

Welke gemeenschappen zijn in de loop der tijden betrokken geweest bij hartjesdag en welke activiteiten maakten vroeger en nu deel uit van de viering van hartjesdag?

Inzicht in de precieze dynamiek rond het feest in heden en verleden kan helpen bij het ontwikkelen van een strategie voor de omgang met het feest in de toekomst. Het feest speelt zich niet in het luchtledige af, maar in een bepaalde historische en lokale context.

2. Welke partijen spelen een rol bij de hedendaagse viering en wat houdt deze rol in?

Deze deelvraag geeft antwoord op de vragen hoe deze partijen naar hun eigen rol kijken in relatie tot hartjesdag en vorm geven aan deze rol.

3. Wat zijn de visies van relevante erfgoedinstellingen op tradities en met name op hartjesdag?

Hier wordt gekeken naar de manier waarop erfgoedinstellingen hun eigen rol zien ten aanzien van het waarborgen van hartjesdag.

4. Welke adviezen kunnen gegeven worden aan gemeenschappen en relevante erfgoedinstellingen over het besteden van aandacht aan hartjesdag in de toekomst?

De antwoorden op bovenstaande deelvragen maken het mogelijk om een advies te formuleren voor zowel de gemeenschappen als de erfgoedinstellingen in het omgaan met hartjesdag.

Afbakening

Als casestudy voor deze scriptie is gekozen voor hartjesdag om meerdere redenen: in de voorbereiding van dit onderzoek is een aantal tradities bestudeerd die als casestudy voor dit onderzoek zouden kunnen dienen. Al snel bleek dat hartjesdag zich hier goed voor leent; het is een levende traditie waar veel partijen bij betrokken zijn en belang bij hebben. Ook is hartjesdag een traditie waarbij men manieren van toe-eigening en vormgeving kan onderzoeken, omdat de traditie op dit moment wordt toegeëigend door een nieuwe groep en dit in het verleden ook is gebeurd.

Een deel van het onderzoek bestaat uit het doen van historisch- en archiefonderzoek. Dit is om antwoord te geven op de deelvraag: *Wat is hartjesdag voor een soort feest? Met wat voor soort traditie hebben we hier te maken, hoe ziet de dynamiek rond het feest eruit?* Het is belangrijk om de historische context te weten voor het onderzoek. Het is echter niet de bedoeling dat er alleen maar historisch onderzoek gedaan wordt. Andere deelvragen zijn erop gericht om in kaart te brengen hoe hartjesdag nu wordt gevierd en welke partijen een rol spelen bij de hedendaagse viering van hartjesdag. Ook worden er adviezen gegeven aan relevante erfgoedinstellingen over het omgaan met veranderende tradities, zoals hartjesdag.

Om de deelvragen *Welke partijen spelen een rol bij de hedendaagse viering en wat houdt deze rol in?* En *Wat zijn de visies van relevante erfgoedinstellingen op tradities en met name op hartjesdag?* Te kunnen beantwoorden is gekozen voor interviews met de partijen die in organisatorisch verband bij de hartjesdagen betrokken zijn en interviews met een aantal verschillende erfgoedinstellingen die aangaven interesse te hebben in de hartjesdagen. Er is gekozen om de visie van bovenstaande partijen in kaart te brengen en niet bijvoorbeeld de feestvierders van de hartjesdagen te ondervragen. Vanwege de beperkte tijd is deze keuze gemaakt.

De grootste groep bezoekers van de hartjesdagen maken onderdeel uit van de homo community. Zij hebben dit feest zich toegeëigend en leggen als het ware een claim op de hartjesdagen. Het zou interessant zijn om de visie van deze groep ten aanzien van de hartjesdagen te onderzoeken. Echter, de homo community schaart zich niet onder een bepaalde stichting of vereniging in verband tot de hartjesdagen. Het was daarom niet mogelijk om een organisatie te vinden die deze groep bezoekers representeert.

1.4 Theoretisch kader

Over de onderwerpen immaterieel erfgoed, tradities, feesten en volkscultuur is veel geschreven. Met name literatuur over de dynamiek en de toe-eigening binnen tradities en feesten is voor dit onderzoek interessant. Relevante literatuur is bestudeerd om dit onderzoek in een theoretisch kader te kunnen plaatsen. Hieronder wordt een overzicht geschetst van de belangrijkste literatuur die voor het onderzoek gebruikt is.

Tradities

Het onderwerp tradities is al decennia lang onder de aandacht van volkskundigen en etnologen. Er is veel onderzoek gedaan naar dit onderwerp en de visie van wetenschappers op tradities is in de loop der tijd veranderd.

In de almanak *Immaterieel erfgoed en volkscultuur* worden verschillende visies op tradities uiteengezet.² Als men aan tradities denkt dan denkt men vaak aan continuïteit en conservatisme. De term traditie verwijst naar gewoontes en gebruiken uit het dagelijks leven. Traditie betekent letterlijk: het doorgeven of overhandigen van iets. Routine is een belangrijk aspect van tradities, maar het woord traditie impliceert iets dat krachtiger is dan routine of gewoonte. Men wil een traditie doorgeven aan een volgende generatie omdat deze waarde heeft voor een bepaalde groep of individu.

Er is veel geschreven over tradities en de ontwikkeling hiervan. Voor het onderzoek naar feesten is met name de publicatie "The invention of tradition" van Eric Hobsbawm en Terence Ranger heel belangrijk geweest.³ Dit boek is verschenen in de jaren '80 van de twintigste eeuw en gaat over het geconstrueerde karakter van tradities. Tradities waarvan werd gedacht dat zij een aantal eeuwen oud waren, bleken nog maar een aantal decennia te bestaan. Deze publicatie heeft veel invloed gehad op de cultuurwetenschap en later ook op het erfgoedveld. De opvatting heerste dat tradities een verzameling waren van gereproduceerde aspecten. Inmiddels wordt hier anders over gedacht en worden tradities als meer gezien dan alleen nageemaakte en heruitgevonden rituelen. Tradities worden nu als een belangrijk deel gezien van identiteitsvorming.

De historische, de geografische en de sociale context hebben een grote invloed op tradities. In het boek "The invention of tradition" stelt Eric Hobsbawm vast dat tradities in de periode van 1870 tot 1914 grote populariteit genoten. Dit zou komen door de snelle veranderingen in die tijd, als gevolg van natievorming en industrialisatie. Hobsbawm noemt dit een periode van 'Mass-Producing Traditions'.

² Dibbits. *Immaterieel erfgoed en volkscultuur*: 75-77.

³ Hobsbawm. *The invention of tradition*: 263.

Tradities zijn dynamisch. De vorm die een traditie aanneemt is afhankelijk van de tijd en context en is altijd in verandering, al zijn er ook elementen van continuïteit. Een traditie wordt van generatie op generatie overgedragen en krijgt daardoor telkens een nieuwe betekenis en wordt steeds opnieuw toegeëigend door de volgende groep.

Gemeenschappen maken een keuze in welke elementen zij willen behouden, al is dit lang niet altijd een bewuste keuze. Dit is een dynamisch proces waarbij men voortdurend naar een eigen vorm van uitvoering zoekt.

In de jaren '60 van de vorige eeuw was er een nieuwe generatie die zich wilde losmaken van de voorgaande generaties en de tradities die daarbij hoorde. Het was een tijd van vooruitgang, waarbij men vond dat tradities in de weg stonden en de vooruitgang belemmerden. Tradities werden beschouwd als irrationeel sentiment, die de rede in de weg stonden. Toen het postmodernisme opkwam, ontstond er een herwaardering van tradities en hun belang. Tradities werden als belangrijk gezien voor de identiteitsvorming van groepen.

Nu, anno 2013, zijn tradities ook populair. Men lijkt gericht te zijn op continuïteit en op zoek te zijn naar stabiliteit en houvast. Deze behoefte wordt versterkt door de huidige tijd die veel mensen als onzeker ervaren, mede door de economische crisis en een politiek klimaat van vasthoudendheid en nationalisme.

Een hedendaagse schrijver met een visie op het ontstaan en doorgeven van tradities is Dorothy Noyes. Zij onderscheidt traditie in drie vormen: traditie als communicatieve overdracht, traditie als tijdelijke ideologie en traditie als eigendom van een gemeenschap. Het woord en concept traditie is volgens haar dubbelzinnig of tweeledig op te vatten. Volgens Noyes heeft religie het concept van traditie geschapen. De traditie van doorgeven van woord en geschrift aan een volgende generatie neemt immers een belangrijke plek in bijvoorbeeld het Christelijk geloof.⁴

In hetzelfde artikel zet Dorothy Noyes uiteen dat er twee manieren van het omgaan met tradities zijn. Een manier is het verzamelen van tradities om deze te behouden en redden, omdat tradities een belangrijk deel van de identiteit uitmaken. Hiermee streeft men ernaar om de traditie in een zo oorspronkelijk en authentieke mogelijke vorm te bewaren. Dit betekent dat moderne toevoegingen en veranderingen zoveel mogelijk geweerd worden. De geschiedenis wordt hierbij gebruikt als middel voor waarborging.

Een andere manier van omgang met tradities is het bestuderen en observeren van tradities zoals volkskundigen dit doen. Zij bekijken een traditie van een afstand en leggen hun observaties vast, op wetenschappelijke wijze. Op deze manier kijkt de schrijver zelf ook naar tradities, zij is etnoloog.

⁴ Noyes. 'Tradition: Three traditions': 235.

Wanneer de hedendaagse literatuur over dynamiek en verandering binnen tradities vergeleken wordt met de oudere literatuur, valt op dat men anders naar dit proces kijkt. Noyes ziet verandering binnen traditie als een natuurlijk onderdeel van tradities en beschouwt gemeenschappen als groepen die het verleden voortdurend herinterpreteren en bewust aanpassen op het heden. In het werk van Hobsbawm komt vooral naar voren dat mensen gedachteloze traditie dragers zijn en dat alle tradities 'onecht' zijn en bestaan uit willekeurig samengevoegde elementen uit het verleden.

Tradities als onderdeel van cultureel erfgoed

Net als Noyes ziet ook Willem Frijhoff⁵ betekenisgeving en toe-eigening als essentiële onderdelen van tradities. Frijhoff beschouwt tradities als onderdeel van cultureel erfgoed. Volgens Frijhoff heeft cultureel erfgoed drie belangrijke componenten:

- Erfgoed is iets wat kan worden overgedragen: dit kan bijvoorbeeld een idee, gebruik, gebouw of object zijn.
- Er zijn twee groepen: de gevers en de ontvangers. Er moet een groep zijn die cultuurelementen of artefacten overdragen en een groep die deze ontvangen.
- Een motivering van de legitimiteit van de overdracht. Dit zijn de waarden die een cultuurelement of object uit het verleden met de toekomst verbinden.

Frijhoff beschrijft dat cultuur altijd een procesmatige vorm heeft en dat daarin verschillende deelprocessen waarneembaar zijn. Bijvoorbeeld het proces van in- en uitsluiting van bepaalde groepen, het vaststellen van culturele regels en ook altijd de toe-eigening van elementen uit vreemde culturen.

Toe-eigening en dynamiek zijn twee belangrijke kenmerken van tradities. Deze processen hebben te maken met identiteitsvorming.

Toe-eigening als kenmerk van tradities

“Om te blijven voortbestaan moet erfgoed steeds opnieuw worden ‘eigengemaakt’ Alleen dan blijft het levend en waardevol” zegt Rob van de Laarse. Volgens de linkse intellectueel Andre Malraux is de overdracht van erfgoed geen passieve perceptie, maar een actieve scheppingsdaad. Aan erfgoed kleeft de illusie van onvervangbaarheid. Maar in feite wordt erfgoed steeds opnieuw gevormd.⁶

⁵ Frijhoff. *Dynamisch Erfgoed*: 58-62.

⁶ Van der Laarse. *Bezeten van vroeger*: 11.

Bij tradities worden allerlei vormen benut van het binden van mensen aan deze traditie. Een voorbeeld hiervan komt uit een artikel over de viering van Sinterklaas van John Helsloot. Hierin wordt geschreven over de Goese Vereniging voor Volksvermaken, die besloot dat iedereen lid van deze vereniging kon worden. De oprichters van deze vereniging wilden niet alleen een comité voor de mensen zijn, maar ook van de mensen zelf. Voor tien cent per maand konden mensen lid worden. (Dit was in die tijd een hoog bedrag) Toch werden mensen lid van deze vereniging, dit is een voorbeeld van een vorm van toe-eigening van een traditie. *“Zodat iedere aanwezige kon zeggen: 'het is mijn feest, ik heb er voor betaald!’*⁷

Volgens Dorothy Noyes herinterpreteren gemeenschappen voortdurend het verleden voor huidige doeleinden. Het verleden wordt als het ware aangepast op het heden. Deze nadruk op bewuste manipulatie verwierp het oude idee van het volk als gedachteloze traditie dragers en onderscheidde traditie van reproductie. De term toe-eigening verving de term uitvinding. (invention)⁸

Dynamiek als kenmerk van tradities

Immaterieel erfgoed kan niet worden stilgezet. Het is voortdurend in beweging en onderhevig aan verandering. Als men naar de geschiedenis kijkt van hartjesdag dan wordt duidelijk dat er een patroon is van bewegingen en tegenbewegingen. Er zijn steeds verschillende groepen die het feest dragen en hier hun eigen draai aan geven. Er is ook altijd een groep die hierop reageert. De reactie op de ontwikkeling is die van het willen behouden van de traditie, zoals deze was voordat de ontwikkeling plaatsvond. In de geschiedenis was er daardoor regelmatig wrijving tussen verschillende groepen of gemeenschappen. Dit is ook het geval met de huidige hartjesdagen. De nieuwe ontwikkeling is dat het feest wordt eigengemaakt door de homoscene. De reactie hierop komt van de organisatoren van de hartjesdagen. Zij lasten de parade een aantal jaar geleden af, het onderdeel waarvoor de meeste leden van de homogemeenschap naar de hartjesdagen kwamen. Nu willen Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk het feest kleinschaliger maken en meer het buurthema van het feest benadrukken.

Hartjesdag staat niet op zichzelf als traditie met een dynamisch verleden. Dynamiek is een onderdeel van tradities en geen enkele traditie bestaat nog in haar ‘oorspronkelijke’ vorm. Dynamiek heeft wel een grotere rol gespeeld in het verleden van hartjesdag in vergelijking met veel andere tradities. Dit is nog steeds het geval. Dit komt vooral omdat telkens andere gemeenschappen de rol van drager op zich nemen.

⁷ Helsloot. ‘Feest en vermaak’: 26.

⁸ Noyes. ‘Tradition: Three traditions’: 243-244.

Uit de literatuur is bekend dat er altijd behoudende evenals vernieuwende krachten achter een traditie zitten. Een citaat om dit duidelijk komt uit een artikel van John Helsloot over de viering van Sinterklaas:

“Deze middengroepen wisten in verregaande mate het stempel van hun eigen cultuur en smaak op de vereniging te drukken. Maar, zoals steeds wanneer een bepaalde stroming in een vereniging gaat domineren, riep dat tegenkrachten op: de leden die meer tot de elite te rekenen waren, voelden zich niet helemaal gelukkig met de sfeer op de St.-Nicolaasfeesten en ook bij andere gelegenheden. Hun behoefte om hun eigen groepsidentiteit te profileren uitte zich in de organisatie van iets als een alternatieve reeks St.-Nicolaasfeesten, namelijk: feestavonden, soirées, ten behoeve van nóg weer een andere reeks Sinterklaasfeesten, die voor schoolkinderen van de armen”⁹

Volgens David Hume en Adam Ferguson, die worden aangehaald door Noyes, worden tradities telkens aangepast aan het heden bij het doorgeven hiervan. Hierdoor slijten de historische waardes steeds verder en worden deze vervangen door nieuwe waardes. Eerder probeerden geleerden de veranderingen in tradities te verklaren, maar nu worden deze gezien als een natuurlijk onderdeel van tradities.¹⁰

Tradities als onderdeel van identiteit

In Nieuw in Nederland beschrijft Irene Stengs de veranderende cultuur in Nederland en processen die daarachter zitten. Cultuur is voortdurend in verandering. Stengs beschrijft feesten en rituelen in Nederland die zijn ontstaan door de komst van nieuwe Nederlanders. Zij stelt vragen wie bepaalde feesten vieren, waarom zij deze feesten vieren en op welke manier dit gebeurt. Ook zij stelt dat manier waarop men feesten tradities viert altijd onderhevig aan verandering is.¹¹

Dit aspect van dynamiek en verandering komt in bijna elke studie over feestcultuur en tradities naar voren. Het wordt telkens benadrukt dat cultuur veranderlijk is en niet kan worden stilgezet of altijd behouden kan worden. Toch zijn er in de praktijk altijd groepen die ernaar streven om tradities ‘in oorspronkelijke staat’ te behouden.

Stengs constateert dat sommige nieuwe Nederlanders, of immigranten, bepaalde tradities versterken, bijvoorbeeld door bij een ritueel kleding te dragen van het land van herkomst, terwijl zij voorheen westerse kleding bij dit ritueel droegen. Dit gebeurt omdat de immigranten op deze manier hun identiteit bevestigen binnen de Nederlandse samenleving.

⁹ Helsloot. ‘Feest en vermaak’: 27.

¹⁰ Noyes. ‘Tradition: Three traditions’: 236.

¹¹ Stengs. *Nieuw in Nederland*: 9-22.

Net als Irene Stengs constateert John Helsloot dat tradities worden gebruikt om de eigen identiteit te bevestigen. Mensen willen zich profileren en geven daarom steeds een eigen draai aan een bepaald feest of een traditie, zij drukken hier een eigen stempel op. Hierdoor laat men zien tot welke groep men behoort. In de negentiende eeuw waren dit voornamelijk sociale of levensbeschouwelijke groepen, tegenwoordig zijn dit generaties of mensen die een bepaalde levensstijl aanhangen. Er is vrijwel altijd conflict tussen deze verschillende groepen die verschillende belangen hebben.¹²

Tradities als immaterieel erfgoed

Binnen de erfgoedwereld is het onderwerp feesten en tradities als erfgoed een vrij nieuw terrein. Sinds een aantal jaar wordt er niet meer alleen aandacht besteed aan tradities vanuit de etnologie, maar ook vanuit het erfgoedveld. De UNESCO Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed is hier van grote invloed op geweest.

De visie van UNESCO en het erfgoedveld op de waarborging van tradities is dat gemeenschappen zelf de verantwoording dragen voor de voortzetting van tradities, zij zijn immers de dragers van tradities. Erfgoedinstellingen kunnen gemeenschappen ondersteunen in het proces van waarborging door tradities vast te leggen en te documenteren.

Om te komen tot de juiste begripsbepaling voor dit onderzoek wordt hieronder een definitie van immaterieel erfgoed gegeven volgens de almanak Immaterieel erfgoed en volkscultuur.¹³

“Het immaterieel cultureel erfgoed betekent zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit.”

UNESCO heeft de term immaterieel erfgoed onderverdeelt in verschillende subgroepen:

- a. orale tradities;
- b. uitvoerende kunsten ('volkskunst');
- c. sociale praktijken, rituelen
thema's en begrippen, immaterieel erfgoed en volkscultuur
en feestcultuur;
- d. kennis en praktijken die samenhangen met natuur en het universum;
- e. traditionele ambachten.

¹² Helsloot. 'Feest en vermaak': 33.

¹³ Dibbits. *Immaterieel erfgoed en volkscultuur*: 35.

Het onderzoek wat uitgevoerd zal worden valt onder *c. sociale praktijken, rituelen thema's en begrippen, immaterieel erfgoed en volkscultuur en feestcultuur*, omdat de hartjesdagen een traditie en feest zijn.

Erfgoedinstellingen en het 'safeguarden' van immaterieel erfgoed

Volgens professor Peter Davis¹⁴ (professor Museum Studies aan de universiteit van Newcastle) is het belangrijk dat musea en andere erfgoedinstellingen aandacht besteden aan immaterieel erfgoed. Want als immaterieel cultureel erfgoed verloren gaat dan verliezen we ook:

- gemeenschappen, groepen, sociale en individuele identiteiten
- de waarden en boodschappen die zijn ingebed in onze culturele praktijken
- gemeenschappelijk en collectief geheugen

Als conclusie trekt Peter Davis hieruit dat het is belangrijk is dat musea en erfgoedinstellingen immaterieel cultureel erfgoed documenteren en interpreteren, dit is een manier van waarborging. (safeguarding) Dit zou een centraal onderdeel moeten zijn van de taken van een museum.

Als belangrijkste taken van musea in het omgaan met immaterieel erfgoed noemt Peter Davis de identificatie van immaterieel erfgoed, documentatie en onderzoek. Een erfgoedinstelling kan als kennisinstituut dienen en een informerende rol hebben.

¹⁴ Davis, Peter. *Safeguarding Intangible Cultural Heritag; the role of museums.*

1.5 Onderzoeksmethoden

Voor de uitvoering van dit onderzoek zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt:

Deskresearch

Allereerst is er gebruik gemaakt van deskresearch. Dit is vooronderzoek voor bijvoorbeeld de voorbereiding van interviews. Via deskresearch kan men een beeld krijgen van een organisatie: wie zijn er allemaal betrokken bij de organisatie? Wat zijn de functies van de mensen? Wat zijn de doelstellingen van de organisatie? Via deskresearch kan een overzicht worden verkregen van bruikbare bronnen en literatuur om verder onderzoek naar te doen.

Interviews

Als methode van onderzoek is gekozen voor interviews. Interviews zijn in dit onderzoek de aangewezen manier om data te verzamelen omdat er informatie verworven moet worden over attitudes, opinies en kennis.¹⁵ Via interviews is het mogelijk om dieper op de materie in te gaan dan bijvoorbeeld bij een enquête mogelijk is. Verder is het met behulp van interviews mogelijk om een genuanceerd beeld te schetsen. Om een zo compleet mogelijk advies te geven dat aansluit bij de erfgoedinstellingen en gemeenschappen is het van belang deze partijen te ontmoeten en gerichte vragen te stellen.

Er is gekozen voor mondelinge interviews met open vragen. Alle interviews waren met een persoon, als representant van de instelling of organisatie waarvoor zij werken. Een interview werd gehouden met twee personen. Interviews met de organisatoren van de hartjesdagen en betrokken buurtverenigingen of bewoners brengen in kaart wat voor feest hartjesdag op dit moment is en welke activiteiten er plaats vinden tijdens dit evenement. Interviews met relevante erfgoedinstellingen uit Amsterdam brengen in kaart op welke wijze zij met tradities omgaan, zoals hartjesdag.

Een bekend risico bij interviews als onderzoeksmethode is dat partijen geneigd zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen is er voor gekozen om tijdens de interviews zoveel mogelijk door te vragen op concrete antwoorden.

De interviews zijn voornamelijk opgebouwd uit open vragen. Als voorbereiding op de interviews is een lijst van vragen geformuleerd voor de gemeenschappen en een lijst van vragen geformuleerd voor de erfgoedinstellingen. Deze vragen dienden als leidraad bij het gesprek. Zie **bijlage 1**. Deze manier van interviewen met open vragen levert heel veel informatie op. Om al deze informatie te kunnen verzamelen is ervoor gekozen om de interviews op te nemen. Na afloop is elk interview uitgewerkt in een tekst document. Zie **bijlage 2 tot en met 6**.

¹⁵ Baarda. *Basisboek methoden en technieken*: 135 - 156.

Er zijn een aantal verschillende erfgoedinstellingen en gemeenschappen die betrokken zijn bij de hartjesdagen geïnterviewd voor het onderzoek. Dit zijn het Stadsarchief Amsterdam, het Amsterdam Museum, het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk.

Het Stadsarchief Amsterdam is een historische erfgoedinstelling en houdt zich voornamelijk bezig met het documenteren van de geschiedenis. Dit doen zij door archieven, tekeningen en ander historisch materiaal met betrekking tot Amsterdam te verzamelen. Ook beschikt het Stadsarchief over een omvangrijke bibliotheek. Het Stadsarchief is open voor publiek en dient een functie als (historisch) informatiecentrum.¹⁶ Het Stadsarchief beschikt ook over een tentoonstellingsruimte waar aandacht wordt besteed aan specifieke onderwerpen.

Dit betekent echter niet dat het Stadsarchief zich niet bezig houdt met actuele thema's en andere onderwerpen. Wat zich nu afspeelt in de maatschappij is over dertig of veertig jaar ook geschiedenis. Het Stadsarchief is daarom ook bezig met het verzamelen van informatie waar momenteel geen specifieke waarde aan wordt gehecht. Over een aantal jaar is deze informatie mogelijk wel relevant en maakt deze onderdeel uit van een gedeeld verleden.

Voor het onderzoek is gesproken met Harmen Snel, senior medewerker publieksdiensten van het Stadsarchief Amsterdam. Dit interview was bedoeld om het Stadsarchief deelgenoot te maken van het afstudeerproject en om uit te zoeken of het Stadsarchief baat heeft bij het onderzoek.

Het Amsterdam Museum vertelt het verhaal van de stad Amsterdam en belicht verschillende thema's die met de stad te maken hebben door middel van tentoonstellingen. Het museum is gericht op zowel Nederlandse bezoekers als op een buitenlands publiek die meer te weten willen komen over Amsterdam. Het Amsterdam Museum beschikt over een uitgebreide collectie die onder meer bestaat uit schilderijen, kostuums, foto's en het gebouw zelf, dat vroeger een klooster en weeshuis is geweest.

Voor het onderzoek vond een interview plaats met Annemarie de Wildt, conservator van het Amsterdam Museum. Zij doet onderzoek naar de collectie, ontwikkelt tentoonstellingen voor het museum en is inhoudelijk betrokken bij veel projecten van het Amsterdam Museum, zoals Buurtwinkels.¹⁷

Het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (hierna aangeduid als VIE) is het landelijk centrum voor tradities en rituelen en dient als kennisinstituut. Het VIE stelt zichzelf als doel om immaterieel erfgoed en volkscultuur te versterken door dit toegankelijk te maken en participatie te bevorderen. Een nieuwe taak van het VIE is het in de praktijk brengen van de UNESCO conventie ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Dit doen zij door het beheren van de Nationale Inventaris, welke

¹⁶ *Stadsarchief Amsterdam*. <<http://stadsarchief.amsterdam.nl/>>

¹⁷ *Buurtwinkels*. <<http://buurtwinkels.amsterdammuseum.nl/>>

tradities uit Nederland vastlegt en gemeenschappen ondersteunt in het waarborgen van tradities.¹⁸

Voor het onderzoek is gesproken met Albert van der Zeijden, hij is wetenschappelijk beleidsmedewerker bij het VIE en houdt zich bezig met relevante erfgoedvragen. Deze vragen hebben betrekking op hoe men kan omgaan met veranderende normen en waarden en een veranderende moraal binnen het immateriële erfgoed. De nadruk ligt hierbij op wetenschap en reflectie. Daarnaast houdt Albert van der Zeijden zich bezig met de Nationale Inventaris. Deze inventaris brengt de Nederlandse tradities in kaart en draagt bij aan het verdrag van UNESCO immaterieel erfgoed dat door Nederland is ondertekend in 2003.¹⁹ Tevens is Albert van der Zeijden redacteur van het tijdschrift Immaterieel Erfgoed.

Stichting Hartjesdagen is een kleine organisatie die officieel vier mensen telt: voorzitter Arjan de Wit, secretaris Ton van den Brink, bestuurslid Ger van der Valk en penningmeester Hans Dikker.²⁰ Arjan de Wit en Ger van der Valk maken officieel nog deel uit van het bestuur van Stichting Hartjesdagen, maar in de praktijk zijn zij geen actieve bestuursleden meer. Omdat de organisatie zo klein is wordt er in nauw verband samengewerkt en worden alle beslissen gezamenlijk genomen. Voor het onderzoek is er gesproken met Hans Dikker, de penningmeester en een van de meest actieve dragers van Stichting Hartjesdagen. Hans Dikker is eigenaar van verscheidene cafés en hotels rondom de Zeedijk.

NV Zeedijk is twaalf jaar lang de organisator geweest van de hartjesdagen. In 2009 werd de organisatie van het feest overgedragen aan Stichting Hartjesdagen, die toen werd opgericht. Het oorspronkelijke doel van NV Zeedijk was behaald: het creëren van een positievere bekendheid voor de Zeedijk. NV Zeedijk is nog wel hoofdsponsor van de hartjesdagen. Deze sponsoring is op voorwaarde dat elk jaar het opera-am en de buurtbrunch plaatsvindt. Deze activiteiten heeft de NV Zeedijk een aantal jaar geleden bedacht en zij willen graag dat deze onderdelen vertegenwoordigd blijven in de hartjesdagen.

Voor het onderzoek is gesproken met Janny Alberts, directrice van NV Zeedijk en Jelle Stegenga, PR medewerker van NV Zeedijk. Janny Alberts was in 1997 en 1998 gast op de hartjesdagen. Zij is betrokken geweest vanaf het begin van de herleving van de hartjesdagen. Vanaf 1999 tot 2009 is Janny Alberts betrokken geweest bij het organiseren van de hartjesdagen. Jelle Stegenga is nog niet lang betrokken bij de NV Zeedijk. Hij houdt zich bezig met het vergroten van de zichtbaarheid van de Zeedijk.

¹⁸ 'Over ons' *Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*.
<http://www.volkscultuur.nl/over-ons_4.html>

¹⁹ 'Startschot uitvoering UNESCO-verdrag Immaterieel Erfgoed' *Rijksoverheid*.
<<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/08/30/startschot-uitvoering-unesco-verdrag-immaterieel-erfgoed.html>>

²⁰ *Stichting Hartjesdagen* <<http://www.stichtinghartjesdagen.nl/bestuur.htm>>

Archiefonderzoek

Archiefonderzoek is gebruikt als onderzoeksmethode om historisch onderzoek te doen naar hartjesdag. Bij het kiezen van relevante archieven om te raadplegen heeft allereerst een regionale afbakening plaatsgevonden. Het gaat immers om een traditie uit de regio van Amsterdam en Haarlem.

Om onderzoek te doen naar de geschiedenis en ontwikkelingen van hartjesdag is er onderzoek gedaan bij drie instituten: Het Stadsarchief Amsterdam, het Meertens Instituut en de Koninklijke Bibliotheek Den Haag. Bij deze instituten zijn verschillende bronnen bestudeerd.

Het Stadsarchief Amsterdam legt de geschiedenis van Amsterdam vast door bronnen te verzamelen die hierop betrekking hebben. Hartjesdag is een Amsterdamse traditie en men kan verwachten dat er bronnen zijn te vinden met betrekking tot de geschiedenis van hartjesdag. De Koninklijke bibliotheek Den Haag beschikt over een uitgebreid krantenarchief van heel Nederland. Het is in dit archief mogelijk om op onderwerp te zoeken naar relevante bronnen.

Na deskresearch werd duidelijk dat het Noord-Hollands Archief onvoldoende geschikt bronmateriaal bezat.

Literatuuronderzoek

Literatuuronderzoek is gebruikt om een theoretisch kader te schetsen voor dit onderzoek. Door middel van de raadpleging van relevante literatuur kunnen de uit het onderzoek verkregen gegevens geanalyseerd worden.

Het Meertens Instituut beschikt over een grote bibliotheek waarin literatuur te vinden is over volkscultuur en feesten. Daarnaast zijn de Koninklijke Bibliotheek Den Haag, de bibliotheek van de Reinwardt Academie en de Openbare Bibliotheek Amsterdam geraadpleegd. Er is gezocht naar onderwerpen met betrekking op feest en tradities en de ontwikkeling daarvan.

1.6 Opbouw

Deze scriptie is opgebouwd uit verschillende hoofdstukken die uiteindelijk leiden tot aanbevelingen voor de gemeenschappen en erfgoedinstellingen ten aanzien van de toekomst van de hartjesdagen.

Allereerst zal een beeld worden geschetst van hartjesdag en zal worden ingegaan op het verleden en dynamiek van hartjesdag. Dit hoofdstuk wordt onderbouwd door bronnen die de historie van hartjesdag beschrijven en relevante literatuur. De verschillende identiteiten die het feest in de loop van de geschiedenis aangenomen heeft zullen behandeld worden. Het hoofdstuk eindigt met een schets van de huidige viering van hartjesdag en een reflectie.

In het volgende hoofdstuk wordt een overzicht geschetst van de verschillende gemeenschappen die betrokken zijn bij de hartjesdagen en komt naar voren hoe deze gemeenschappen tegen de traditie van de hartjesdagen aankijken en hoe zij de toekomst van deze traditie voor zich zien. De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op interviews met Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk.

Het hoofdstuk dat hierop aansluit brengt de erfgoedinstellingen in kaart die interesse hebben in de hartjesdagen en er wordt antwoord gegeven op de vraag hoe zij de taak van erfgoedinstellingen zien in het waarborgen van tradities, zoals hartjesdag. Hierop volgt een reflectie op de verschillende manieren van omgang met de hartjesdagen van de gemeenschappen en de erfgoedinstellingen.

Vervolgens wordt ingegaan op de verschillende kansen en risico's die zich aandienen met betrekking op de toekomst van de hartjesdagen. Deze kansen en risico's komen voort uit de voorgaande hoofdstukken. Ook wordt er gereflecteerd op de functie van erfgoedmakelaar in de situatie van de hartjesdagen. Zo kan er toegewerkt worden naar een advies voor de gemeenschappen en erfgoedinstellingen.

In de laatste twee hoofdstukken worden adviezen gegeven voor de gemeenschappen en erfgoedinstellingen. Deze adviezen worden ingeleid aan de hand van relevante theorie.

Tot slot worden de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek beantwoord in de conclusie.

Hoofdstuk 2. De viering van hartjesdag: een dynamische traditie?

Hartjesdag kent een lange geschiedenis en, zo zal uit dit hoofdstuk duidelijk worden, een interessante dynamiek. In de loop van de tijd is de inhoud van het feest steeds veranderd, heeft het een andere betekenis gekregen en zijn er verschillende groepen bij betrokken geweest als dragers van het feest.

2.1 Oorsprong

De oorsprong van hartjesdag is niet duidelijk. Uit het onderzoek is gebleken dat er twee algemeen geaccepteerde theorieën bestaan over het ontstaan van hartjesdag:

1. Volgens sommige bronnen is het woord 'hartjesdag' een verbastering van het woord 'hertjesdag'. Hertjesdag zou in de middeleeuwen in een dag zijn geweest waarop het gewone volk op het land van de adel mocht jagen. Hierbij werden herten gevangen die vervolgens werden gebraden en werden opgegeten.

Als bewijs voor deze theorie wordt dan verwezen naar bronnen uit het begin van de zeventiende eeuw, toen "Johan Wolphart Heer van Brederode (1599-1655) bij de Haarlemse stadsdrukker Vincent Casteleyn een bekendmaking liet drukken die alle op de jacht gerechtigden verbood 'op Hartjens-dagh voortean' van dat recht gebruik te maken."

We vinden deze theorie onder andere terug in een taalkundig boek over verhalen, gezegdes en gebruiken rond het hart. Opgemerkt wordt dat de oorsprong van het feest onbekend is, maar dat hartjesdag wellicht een verbastering is van het woord 'hertjesdag'.²¹ Hiermee wordt de gangbare theorie onderschreven dat hartjesdag voortvloeit uit een middeleeuws feest waarbij de adel eens per jaar het gewone volk toestemming gaf om te jagen op hun land. Volgens het boek werd bij de jacht een mes gebruikt om het wild dood te steken. Dit mes werd een "hartsvanger" of "hertsvanger" genoemd.

²¹ Haneveld. *Uit het hart gegrepen*.

2. Een andere theorie over het ontstaan van hartjesdag komt van de negentiende - eeuwse historicus Jan ter Gouw. Jan ter Gouw beweerde dat de oorsprong van hartjesdag ligt bij de Romeinse Bacchus feesten en bij de heidense Godin Herthus of Hertha.

“waar wij zulke vastingewortelde volksgewoonten aantreffen, moeten wij den oorsprong doorgaans in oude godsdienstgebruiken zoeken. In een middeleeuwsch kerkfeest echter is die niet te vinden, en dus zal 't wel in de Germaansche heidenwereld zijn, dat onze Hertjesdag wortelt. Immers 't is alweêr een Maandagsfeest, en de viering op den maandag na Maria hemelvaart wijst op een groot feest, dat aan een voorname godin moet gewijd zijn geweest, want de Kerk plaatste de groote heilige dagen juist op zulke feesten, om deze daarmee te bedekken en te begraven. En die Germaansche godin kan geen andere zijn geweest dan Hertus, de godin der Aarde,” Hertjesdag is dan eenvoudig te verklaren als Hertusdag; de verkleiningsvorm met de j was van ouds in 't Hollandsch zeer gewoon. De tijd van 't jaar, waarin dat volksfeest valt, aan 't einde van den oogst, is juist die, waarin het feest der groote Aardmoeder moest gevierd worden. En als men zoo'n groepje opgeschikte meisjes op Hertjesdag zingende ziet rondtrekken, heeft dit niets, dat aan een jagtpartij doet denken, maar 't zou vrij wel kunnen dienen als prentje bij een beschrijving van 't Hertusfeest.”²²

Een theorie over het ontstaan van hartjesdag die grotendeels aansluit op de constatering van Jan ter Gouw zijn afkomstig van de historicus D.J. Van der Ven. Van der Ven heeft in de jaren '40 van de vorige eeuw onderzoek gedaan naar de herkomst van hartjesdag. Hij verwierp de theorie die hartjesdag terugvoert op de hertenjacht bij Haarlem. Van der Ven zoekt een verklaring voor de oorsprong van het feest in een gebruik dat generaties lang plaats heeft gevonden op hartjesdag: het rollen van de duinen bij Overveen en Haarlem. Met name bij het café Kraantjelek werd er ieder jaar van het hoge duin de Blinkert gerold.

In dit gebruik ziet Van der Ven een overeenkomst met oogst- en vruchtbaarheidsrituelen uit onder andere Engeland, Polen en Scandinavië. Bij deze rituelen rolden boeren en knechten na het ophalen van de oogst over de velden om de vruchtbaarheid van het land te eren. Vruchtbaarheid zou ook in de oude viering van hartjesdag een rol spelen. Er stond een holle boom bij de herberg Kraantjelek, volgens volksverhalen komen daar de kindjes vandaan. Dit gebied maakt onderdeel uit van Aerdenhout, de naam van deze streek zou te herleiden zijn naar Hertha, de godin van de Aarde. Uit zijn onderzoek concludeert Van der Ven dat de oorsprong van hartjesdag geworteld is in een oeroud oogstfeest.²³

²² Ter Gouw. De volksvermaken: 150-153.

²³ Rooijackers. *Volkskunde*: 41 – 43.

2.2 Hartjesdag als Heidens feest in een Christelijke Samenleving

In de oudste bronnen die in het literatuuronderzoek gevonden zijn, wordt het feest gehegeld en als heidens beschouwd. Toch wordt het groots gevierd, compleet met kerkgang.

In een almanak uit de zeventiende eeuw wordt geschreven over de oorsprong van hartjesdag.²⁴ Er wordt geschreven over een lust tot nieuwigheid onder de bevolking. “Gemoederen verlokken tot dat wat aangenaam is voor vleselijke mensen.” Hartjesdag stamt volgens deze almanak af van de heidense Bacchus feesten. Als activiteiten die plaatsvonden op hartjesdag worden onder meer kerkmissen, haan en konijn knuppelen, paardrijden en drinken in kroegen genoemd. Ook werden er veel liederen gezongen en werd er gedanst.²⁵ De schrijvers van de eerder genoemde almanak beschouwden hartjesdag als een heidens feest dat werd hergebruikt in de christelijke traditie. Dit feest was schandalig en vol heidense rituelen, de duivel wordt zelfs genoemd. “Met het opkomen van de reformatie zijn vele duisterheden van het antichristendom ontdekt.”

Deze almanak is aan het einde van de zeventiende eeuw geschreven, dit was in Nederland de tijd waarin de reformatie opkwam. Wegens het bekritisieren van de katholieke kerk en heidense gebruiken is het aannemelijk dat de auteurs de reformatie aanhingen. De auteurs verwijzen naar de toestemming van de Paus voor de viering van hartjesdag. Dit doet vermoeden dat de auteurs van de almanak het schandalig vonden dat iemand vanuit een christelijke traditie, zoals de Paus, een heidens feest als hartjesdag kon ondersteunen. In deze almanak staat niets over de jacht op herten geschreven. Het woord “hert” wordt gebruikt als het oud Nederlandse woord voor “hart”. Dit onderschrijft de theorie van Jan ter Gouw over het ontstaan van hartjesdag uit heidense rituelen.

Er bleken meerdere versies van deze almanak uitgegeven te zijn. Ter vergelijking is ook de uitgave uit 1717 bestudeerd.²⁶ Het hoofdstuk over hartjesdag was hier wat uitgebreider, maar er was niet veel nieuwe informatie toegevoegd. In deze versie is het wel nog duidelijker dat de schrijvers van de almanak kritiek uiten op het katholieke geloof en het pausdom. Waarschijnlijk waren de schrijvers protestants. In het hoofdstuk over hartjesdag wordt gezegd dat de paap van Leiden de eerste editie van de almanak bespote. Met het woord paap of zoals het toen geschreven werd “paep”, werd gewoonlijk de priester aangeduid.

²⁴ Magyrus, Abraham. *Almanachs Heyligen*.

²⁵ *De Haarlemse hartjesdag of de vermakelyke konynenvangst*.

²⁶ Magyrus, Abraham. *Almanachs Heiligen*.

2.3 Hartjesdag als volksfeest

Verschillende bronnen vermelden dat hartjesdag reeds voor het begin van de negentiende eeuw een typisch feest van het 'gewone' volk was.²⁷ In dezelfde bronnen is beschreven dat met name de lagere klasse en middenklasse van de maatschappij dit feest vierden. Zo wordt er gesproken over 'witmutzen', dit waren dienstmeisjes, naaisters, strijksters en ander huishoudelijk personeel.²⁸ Het huispersoneel kreeg op deze dag vrij om hartjesdag te vieren. De normale standsverschillen tussen de bevolking leken op dit feest te vervagen. Ook worden vrouwen – met name dienstmeisjes- gewaarschuwd voor ongewenste zwangerschap. Veel "witmutzen" mochten hartjesdag alleen vieren in het gezelschap van een chaperonne, die in een oogje in het zeil kon houden. Deze bron beschrijft dat getrouwde mensen tijdens hartjesdag regelmatig vreemdgingen en veel mensen met elkaar naar bed gingen.²⁹

In de teksten wordt de optocht beschreven die elk jaar op hartjesdag plaatsvond tussen Amsterdam en Haarlem. Dit gebeurde zowel per boot als te voet.³⁰ De mensen gingen van de Haarlemmerdijk, via Sloterdijk naar Haarlem en weer terug in een lange optocht en waren daarbij volledig "uitgedoscht". Daarbij werden cafés bezocht die op de route lagen en er werd veel gedronken en gegeten.

Op hartjesdag verkleetde men zich in de negentiende eeuw in uitbundige kledij. Mannen en vrouwen wisselden van kleding. Dit scheen niet alleen voor vermaak te gebeuren, maar ook uit armoede. Veel mensen die hartjesdag vierden, de lagere klassen, hadden geen geld om verkleedkleden te kopen. De activiteiten die bij hartjesdag hoorden waren kermis, katknuppelen, drinken, gezang, vuur stoken, gevechten, zedeloosheid en het afsteken van vuurwerk. Pesten van agenten werd door velen als hoogtepunt van het feest van hartjesdag gezien.³¹

Uit de bronnen die tot nu toe zijn geraadpleegd wordt duidelijk dat eten en drinken belangrijk was tijdens hartjesdag. Het zijn voornamelijk bronnen uit de negentiende eeuw waarin eten en drinken naar voren komen. De volgende etenswaren en dranken worden genoemd in de bronnen die werden genuttigd tijdens hartjesdag. Bittertjes, bremmetjes, brandewijntjes met suiker, wijn, plaatkoeken, poffertjes, flensjes, gerookte paling en besjes met suiker.

Er werd, zeker in de negentiende eeuw, op hartjesdag neergekeken door de gegoede burgerij en hogere klassen. Door hen werd schande gesproken van het feest dat een losbandig imago had.³²

²⁷ *De hartjes-dag; in een vrolijke wandeling beschouwd; van Haarlem tot Amsterdam*, Stadsarchief Amsterdam (SA), Inv. Nr. 1148118.

²⁸ *de wandelende beschouwer wegens het gebeurde op de Hartjes-dag; te Haarlem en Amsterdam*, SA, Inv. Nr. 1148117.

²⁹ *De hartjes-dag; in een vrolijke wandeling beschouwd; van Haarlem tot Amsterdam*, SA, Inv. Nr. 1148118.

³⁰ *De hartjes-dag; in een vrolijke wandeling beschouwd; van Haarlem tot Amsterdam*, SA, Inv. Nr. 1148118.

³¹ Munster, M.D.M. 'Hartjesdag.' *Amstel Mare*, jrg. 18, nr. 3 (2007)

³² *Hartjesdag 1957 – 1980*, SA, Inv. Nr. 15002.

Een mooi voorbeeld om dit te illustreren is de afschaffing van de jaarlijkse Amsterdamse september kermis in 1871. Het volk reageerde hierop geschokt en verontwaardigd. Er werden opstanden gehouden. De kermis was afgeschaft omdat de gemeente en de kermis geen binding meer met elkaar hadden. Met de opkomst van de winkels werd de markt die altijd werd gehouden op de kermis voor de gemeente niet meer van belang. Daarnaast keek de hogere klasse neer op de kermis, dat bij uitstek een volksfeest was. Zij vonden dat het rustiger en beschaafder moest. Daarom werd de Vereniging tot Veredeling van het Volksvermaak opgericht. Zij wilde met verantwoordelijke activiteiten de arbeiders beschaven.

De bevolking trok zich weinig aan van het verbod en bleef feestvieren, zonder een daadwerkelijke kermis. De Amsterdammers gingen op zoek naar een vervanging voor het jaarlijkse kermisfeest en zo kwamen zij bij de viering van hartjesdag in Sloterdijk. Mensen trokken met karren, trekschuiten of te voet van de Haarlemmerpoort via Sloterdijk naar Haarlem. In Sloterdijk gingen de 'hartjesjagers' naar de kermis en cafés. Er werd veel gedronken en uitbundig gefeest. Na 1876 was er steeds meer overlast volgens het Algemeen Handelsblad: " 't was of het vuilste vuil uit de riolen van Amsterdam hier was saamgevoerd." In 1881 verbood de nieuwe burgemeester van Sloten cafés om op hartjesdag open te gaan.³³

Toch verdween hartjesdag niet, het werd een kermisachtig buurtfeest met carnavaleske taferelen. Het werd gevierd in zowel Amsterdam west als Amsterdam oost. Mensen verkleedden zich, maakten lawaai met instrumenten en staken vuurwerk af. Mensen reden in gehuurde koetsjes door de stad. Dit was een herinnering aan de optocht van Amsterdam naar Haarlem die vroeger op hartjesdag gehouden werd. Ook waren er vreugdevuren op straat.

³³ Den Boer, Piet. 'Hoe Amsterdam zijn kermis terugkreeg (876-1947).'

2.4 Hartjesdag als buurtfeest

Vanaf de twintigste eeuw kreeg hartjesdag meer een invulling als buurtfeest. Het werd toen apart gevierd in verschillende buurten in Amsterdam, dit blijkt uit meerdere aanvragen voor vergunningen van buurtverenigingen bij de gemeente.³⁴ Hartjesdag werd niet langer gezamenlijk gevierd zoals dat het geval was een aantal jaar daarvoor. Deze verandering lijkt geleidelijk te zijn gegaan. Er is niet een duidelijke verklaring of reden te vinden waarom het feest bijvoorbeeld niet meer door alle Amsterdammers (en Haarlemmers) op de Haarlemmerdijk werd gevierd.

Uit de periode van de twintigste eeuw is over hartjesdag uitgebreid materiaal te vinden uit het politiearchief. Daaruit blijkt dat er op hartjesdag vaak meerdere incidenten plaatsvonden waarbij de politie betrokken was. Zo is er een lijst van meldingen en aangiftes die gedaan zijn op hartjesdag in 1928 in Amsterdam. Dit zijn verschillende incidenten, waaronder: een vuurwerkongeluk, mishandeling, verduistering, een diefstal van een fiets, een diefstal van sieraden en verschillende straatbranden.³⁵

Een ander voorbeeld waaruit blijkt dat hartjesdag niet altijd even rustig verliep is een krantenartikel uit *Ons Amsterdam* uit 1957.³⁶ In dit artikel wordt geschreven over een onstuimig verloop van het feest en meerdere straatbranden. Dit is vermoedelijk een van de laatste jaren dat hartjesdag gevierd werd. Dit blijkt ook uit het gegeven dat er in het artikel geschreven wordt over de geschiedenis van het feest en over de verschillende theorieën over het ontstaan van hartjesdag. Er wordt meer aandacht besteed aan de geschiedenis dan aan de huidige viering van het feest.

Vooraf in een aantal wijken van Amsterdam was hartjesdag populair in de twintigste eeuw. Dit waren Amsterdam oost, met name de Dapperbuurt, Amsterdam west (de Haarlemmerbuurt) en de Zeedijk en de Nieuwmarkt. In de Dapperbuurt werden op hartjesdag grote vuren gestookt op straat. Dagen van tevoren waren de kinderen hier al mee bezig door langs de deuren te gaan om oude kranten op de halen die ze konden verbranden. Ook gebruikten mensen kokers gevuld met kranten als rokende fakkels.³⁷

Ook in de rest van Amsterdam oost was hartjesdag populair. Zo was er bijvoorbeeld een aanvraag voor een vergunning aan de burgemeester van Amsterdam uit 1939.³⁸ Deze aanvraag is gedaan door Stichting Sociaal Cultureel Centrum 'Muiderpoort' Kwartier. Deze stichting vraagt de burgemeester in de aanvraag voor de vergunning toestemming om verschillende activiteiten te organiseren op hartjesdag. Onder andere wordt gevraagd voor toestemming om verschillende kinderspelen te organiseren, waaronder slagbal, handbal en een wielervedstrijd op het Dapperplein. Ook wordt gevraagd voor toestemming om een podium op te zetten waar een band kan optreden en de mensen kunnen dansen.

³⁴ *Stukken betreffende de viering van hartjesdag*, SA, Inv. Nr. 5225.

³⁵ *Stukken betreffende de viering van hartjesdag*, SA, Inv. Nr. 5225.

³⁶ *Hartjesdag 1957 – 1980*, SA, Inv. Nr. 15002.

³⁷ Kruk. *Een stukje potlood van twee-en-een-halve centimeter*.

³⁸ *Hartjesdag 1957 – 1980*, SA, Inv. Nr. 15002.

De beeldvorming van het buurtthema van hartjesdag in de twintigste eeuw wordt ook beïnvloed door kunstenaars. De schilders Johan Braakensiek en Piet van der Hem portretteren hartjesdag als een uitbundig buurtfeest in hun werken.³⁹

Uit de twintigste eeuw zijn er beduidend minder bronnen te vinden die spreken over de viering van hartjesdag in Haarlem. Het lijkt alsof het feest hier langzaam naar de achtergrond verdwenen is. Er was geen optocht meer van Amsterdam naar Haarlem of andersom.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd hartjesdag verboden door de Duitse bezetters. Na de oorlog werd het feest weer gevierd in de verschillende buurten van Amsterdam. Maar het feest leek zijn oude glorie en uitbundige karakter verloren te hebben. Hierover is in verschillende kranten geschreven. In een krantenartikel wordt geschreven over een rustig verloop van het feest.⁴⁰ Volgens de schrijver heeft hartjesdag na de oorlog haar kracht verloren en is het feest veranderd. Hartjesdag wordt zelfs het laatste spontane en zuivere volksfeest dat Nederland kende genoemd. Voor de oorlog zou het feest veel ruiger en uitbundiger zijn geweest. Toen werd het ook in veel mindere mate beïnvloed en beperkt door de gemeente. De schrijver heeft heimwee naar de vroegere viering van het feest. Ook wordt er uitgewijd over de theorieën van Jan ter Gouw. Het perspectief van de historicus wordt beschreven, die de oorsprong van hartjesdag zoekt in heidense rituelen.

Een verklaring voor het in onbruik raken van hartjesdag is de verandering van de maatschappij en heersende mentaliteit naar aanleiding van de oorlog. De tweede wereldoorlog was voor veel mensen een keerpunt in hun leven en het veranderde het perspectief van mensen op het verleden. De generatie die tijdens of vlak na de oorlog werd geboren had geen binding meer met het feest omdat zij dit nooit bewust meegemaakt hadden.

³⁹ Van der Zeijden, Albert. 'Palmpasen & pinksterbruid. Over feesten.' *het Alledaagse leven*, volume 29 (2009)

⁴⁰ *Hartjesdag 1957 – 1980*, SA, Inv. Nr. 15002.

2.5 Hartjesdag als homofeest

Vanaf midden jaren '50 werd hartjesdag niet meer gevierd in Amsterdam. Het feest was in onbruik geraakt, hartjesdag werd steeds minder uitbundig gevierd en verloor haar populariteit. De viering van hartjesdag heeft toen enkele tientallen jaren stilgestaan.

In 1997 werd hartjesdag nieuw leven ingeblazen door een aantal lokale ondernemers aan de Zeedijk te Amsterdam. Het is niet precies duidelijk waar dit initiatief vandaan kwam, er zijn meer mensen betrokken geweest bij de herleving van hartjesdag. Het doel van de ondernemers was om de Zeedijk op de kaart te zetten. De Zeedijk had in de jaren '90 een slecht imago. Het gebied was verarmd en er was veel criminaliteit. Deze ondernemers schaarden zich onder Buurtvereniging Zeedijk en besloten om de traditie van hartjesdag in een nieuwe vorm te gieten en te gebruiken om het imago van de Zeedijk op te vijzelen.

Het initiatief voor de hartjesdagen kwam dus niet heel duidelijk vanuit een persoon. Er waren meerdere mensen bij dit idee betrokken. Het bleek echter niet makkelijk te zijn om het feest met zoveel mensen te organiseren. Veel mensen wilden een financiële bijdrage geven aan de hartjesdagen, maar zij wilden vervolgens ook zelf bepalen waar dat geld aan besteed werd. Zo is het gekomen dat de NV Zeedijk, voorheen Buurtvereniging Zeedijk, de taak op zich had genomen van het organiseren van de hartjesdagen. De NV Zeedijk was verantwoordelijk voor de organisatie tot 2009.

Het feest kreeg een nieuwe identiteit en werd verspreid over meerdere dagen. In plaats van op de derde maandag van augustus, werd nu het weekend voor de derde maandag van augustus de hartjesdagen gevierd. Deze dagen stonden in het teken van verbinding en verbroedering van de buurt. Dit gebeurde aan de hand van verschillende evenementen die georganiseerd werden op de Zeedijk. Onder andere werden er optredens van artiesten georganiseerd, vond er een buurtbrunch plaats en werd er een parade georganiseerd waarbij mannen zich verkleedden als vrouwen en vrouwen gekleed gingen als mannen.

Deze parade trok veel aandacht van een nieuwe doelgroep: de homo community. Deze groep pikte het feest al snel op en werd een van de meest fanatieke vierders van hartjesdag. Elk jaar wordt de Zeedijk overstroomd door verklede mensen die zich met deze groep identificeren.

2.6 Hartjesdag anno 2013

De hartjesdagen is tegenwoordig een feest dat valt in het weekend voor de derde maandag van augustus in Amsterdam. Het wordt gevierd op de Zeedijk en georganiseerd door Stichting Hartjesdagen. Het feest wordt elk jaar georganiseerd voor de buurtbewoners van de Zeedijk en andere Amsterdammers. Er worden verschillende activiteiten georganiseerd zoals optredens van artiesten, opera, een buurtbrunch en tot voor kort de beroemde hartjesparade. Het feest is de afgelopen jaren in populariteit gestegen, voornamelijk vanwege deze parade. Tijdens de hartjesparade verkleden mannen zich als vrouwen en vrouwen zich als mannen. Dit idee komt van de viering in hartjesdag in de achttiende en negentiende eeuw. Toen wilde het volk zich graag verkleden, maar had geen geld om verkleedkleden te kopen. Daarom ruilden mannen en vrouwen van kleren.

De hartjesparade heeft een nieuwe doelgroep aangetrokken: de homo community en transgenders. Zij konden zich vinden in het thema van verkleden en paraderen. Deze groep heeft het feest zich eigengemaakt en dit zijn nu de grootste groep vierders van de hedendaagse hartjesdag. Dit is echter niet de groep die Stichting Hartjesdagen wil bereiken. Zij zien hartjesdag als een buurtfeest en willen het feest graag houden zoals het een aantal jaar geleden werd gevierd, voordat hartjesdag zoveel aandacht kreeg vanuit de homo community.

Dit jaar gaan de hartjesdagen hoogstwaarschijnlijk niet door. Stichting Hartjesdagen kampt met geldgebrek en bijna alle sponsors hebben hun bijdrage ingetrokken. Vanwege de economische crisis is er te weinig financieel draagvlak voor het feest. Daarnaast is er onenigheid met de gemeente, die ook een financieel tekort heeft, over de organisatie van de hartjesdagen. Volgens de gemeente Amsterdam waren er de afgelopen jaren teveel bezoekers en feestvierders en was het feest daardoor niet meer te controleren. Hierdoor zou de veiligheid in het gedrang komen.⁴¹

⁴¹ Dikker, Hans. Persoonlijk interview. 18 april 2013.

2.7 Reflectie

In het historisch onderzoek naar hartjesdag werd duidelijk dat er in bronnen veel naar andere bronnen en schrijvers verwezen werd. Er is een beperkt aantal bronnen met betrekking tot hartjesdag die vaak in andere bronnen worden aangehaald of overgenomen. De teksten van Jan ter Gouw over hartjesdag zijn hier een voorbeeld van. De reden voor dit verschijnsel is dat er slechts op beperkte schaal onderzoek is gedaan naar hartjesdag en er weinig over de geschiedenis bekend is. De bronnen die zijn geraadpleegd voor dit onderzoek over hartjesdag schetsen wel een beeld van het feest in de loop van de tijd.

Als men naar de historie van hartjesdag kijkt dan wordt duidelijk dat er een aantal elementen van herhaling aanwezig zijn in de viering van het feest door de jaren heen. De constante lijn van hartjesdag is dat het een feest is dat uitbundig gevierd wordt met een losbandig imago. Activiteiten die telkens terugkwamen en ook nu vertegenwoordigd zijn in de viering van hartjesdag zijn dansen, het drinken van alcohol, eten en het samenkomen van mensen.

Het is ook duidelijk dat er in de loop van de geschiedenis veel ambivalentie rondom hartjesdag bestond. Er zijn altijd aanhangers van het feest geweest en groepen die zich ingezet hebben voor de voortgang van dit feest. Tegenover deze groepen stonden mensen die neerkeken op hartjesdag vanwege de baldadigheid die vaak gepaard ging met het feest en de incidenten die plaatsvonden wanneer het feest uit de hand liep.

Hartjesdag is veranderd qua inhoud en betekenis. Het feest is veranderd van volksfeest, naar buurtfeest, naar homofeest. In de geschiedenis van hartjesdag is zichtbaar dat er steeds zowel behoudende als vernieuwende krachten aanwezig zijn. Nieuwe groepen raken betrokken bij het feest, eigenen zich dit toe en geven een nieuwe draai aan hartjesdag.

Hoofdstuk 3. Gemeenschappen en hun uiteenlopende visies op de viering van de hartjesdagen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht geschetst van de verschillende gemeenschappen die betrokken zijn bij de hartjesdagen en komt naar voren hoe deze gemeenschappen tegen de traditie van de hartjesdagen aankijken en hoe zij de toekomst van deze traditie voor zich zien. Er is gesproken met Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk.

3.1 Wat zien gemeenschappen als de kern van de traditie van de hartjesdagen?

Volgens Hans Dikker (bestuurslid van Stichting Hartjesdagen) is het kernpunt van het feest dat de hartjesdagen berusten op een oude traditie, dat mensen uit de buurt samenkomen en samen lol maken. Hij ziet hartjesdagen als een buurt- en volksfeest en wil dit graag zo houden. De kleinschaligheid is hierbij belangrijk. Tien jaar geleden waren de hartjesdagen nog in de meest pure vorm, als kleinschalig buurtfeest.⁴² Nu zijn de hartjesdagen uitgegroeid tot een populair evenement dat mensen uit heel het land trekt.

Janny Alberts (directrice van NV Zeedijk) verschilt hierin van mening met Hans Dikker en noemt de hartjesdagen geen buurtfeest.⁴³ De herleving van de hartjesdagen is ontstaan om de Zeedijk op de kaart te zetten en om een beter imago van de buurt te creëren. Ook al wordt er ook aandacht besteed aan de buurtbewoners, bijvoorbeeld door middel van de buurtbrunch, dit is niet de insteek van het feest. De Zeedijk wilde een positievere naamsbekendheid en meer omzet voor de lokale ondernemers. Dit begon kleinschalig, maar qua organisatie is dit in de loop der jaren uit de hand gelopen. Dit komt door de grote bekendheid die het feest nu geniet, voornamelijk binnen de homoscene.

Als belangrijke elementen van de hartjesdagen noemen Hans Dikker en Janny Alberts allebei het saamhorigheidsgevoel en de onderlinge binding tussen de buurtbewoners en ook de ondernemers. De buurtbrunch die elk jaar op de hartjesdagen plaatsvindt maakt hier een belangrijk onderdeel van uit. Het betrekken van de bewoners vindt Janny Alberts belangrijk, niet alleen tijdens de festiviteiten, maar ook in de aanloop daarvan. Bewoners moeten op de hoogte worden gesteld van de activiteiten die zullen plaatsvinden op de Zeedijk en uiteraard zullen zij worden uitgenodigd om hieraan deel te nemen.

⁴² Dikker, Hans. Persoonlijk interview. 18 april 2013.

⁴³ Alberts, Janny. Persoonlijk interview. 6 mei 2013.

Een toevoeging van NV Zeedijk aan de hartjesdagen is het opera-am. Dit noemt Hans Dikker een van de leukste activiteiten van de hartjesdagen. Hierbij zingen bekende artiesten opera vanachter verschillende ramen in huizen van de Zeedijk. Janny Alberts noemt dit een nieuwe traditie die is voortgekomen uit de oude traditie van hartjesdag. Een andere toevoeging van NV Zeedijk aan de hartjesdagen is de buurtbrunch, met vierhonderd zitplaatsen, die elk jaar plaatsvindt. De vereniging vond het belangrijk om niet alleen meer positieve bekendheid voor de Zeedijk te creëren, maar om ook iets te doen voor de buurtbewoners.

Een vraag die de NV Zeedijk zichzelf stelt is: hoe kunnen de hartjesdagen in ere gehouden worden? Zij beschouwen deze traditie als cultureel erfgoed, maar zien ook dat de hartjesdagen een eigentijds en levend feest is, dat onderhevig is aan verandering. Tradities zijn onderhevig aan invloeden van de tijd en de maatschappij. Als men bepaalde elementen in een traditie wil behouden dan moet daar zorg en aandacht aan worden besteed, aldus Janny Alberts.

Op een aantal punten zijn Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk het met elkaar eens over wat belangrijke elementen zijn van de hartjesdagen, maar de gemeenschappen hebben wel een eigen visie op het feest. Hierin is Stichting Hartjesdagen de meer behoudende partij, die wil dat de hartjesdagen gevierd worden zoals het feest tien jaar geleden was. Op een kleinschalige manier en gericht op de buurtbewoners van de Zeedijk. NV Zeedijk wil ook dat de hartjesdagen kleinschaliger gevierd worden, maar ziet in dat deze verandering een onderdeel is van de traditie en dat dit niet tegen te houden is. Deze visie komt overeen met de huidige opvatting van veel etnologen en erfgoed-specialisten dat verandering een natuurlijk onderdeel vormt van tradities.⁴⁴

⁴⁴ Noyes. 'Tradition: Three traditions': 236.

3.2 Hoe gaan de gemeenschappen om met de verandering van het publiek van de hartjesdagen?

De belangrijkste doelgroep van de hartjesdagen zijn volgens Hans Dikker de buurtbewoners van de Zeedijk. In de praktijk komen er ieder jaar duizenden mensen vanuit heel Nederland (dus allemaal mensen die niet tot deze doelgroep behoren) naar Amsterdam om de hartjesdagen te vieren. Dit zijn dan voornamelijk homoseksuelen en transgenders die komen om zich extravagant te kleden en te paraderen tijdens ‘dames en heren flaneren’.

Hans Dikker wil benadrukken dat “de hartjesdagen geen gay feest zijn.” Er gaan verschillende geluiden op om de hartjesdagen samen te voegen met de Gay Pride en deze daar een onderdeel van te maken. Dit zou een mogelijke oplossing zijn voor de financiële problemen. Hans Dikker is hier niet over te spreken. Hiermee zou volgens hem het originele karakter van de hartjesdagen verloren gaan.

Ook NV Zeedijk vindt het samenvoegen van de hartjesdagen met de Gay Pride geen goed idee. De hartjesdagen hebben een eigen traditie en zijn wezenlijk iets anders dan de Gay Pride. De reden dat mensen deze feesten nu met elkaar in verband brengen is vanwege dezelfde homoscene die actief bij deze feesten betrokken is en de korte tijd tussen beide evenementen.

Sinds een aantal jaar worden de hartjesdagen geclaimd door de homoscene en gender community. Zij hebben het verkleedaspect van het feest opgepikt en dat zich eigen gemaakt. Door de massale aandacht van deze groep zijn de hartjesdagen in de afgelopen jaren heel populair geworden en heeft het feest een grote naamsbekendheid. Het trekt zelfs buitenlandse toeristen aan, die speciaal voor de hartjesdagen naar Amsterdam komen.

Omstreeks 2006 heeft NV Zeedijk besloten om de hartjesparade (de parade waarbij mannen zich verkleden als vrouwen en vrouwen gekleed gaan als mannen) te schrappen. Deze beslissing was gemaakt naar aanleiding van de enorme hoeveelheid mensen die hierop afkwamen, hierdoor was de veiligheid niet meer te waarborgen. De parade werd later veranderd in ‘dames en heren flaneren’.

NV Zeedijk wilde de publiciteit en media-aandacht die er was voor de hartjesdagen beperken omdat het feest inmiddels groter was geworden dan de organisatie aankon. Door het afschaffen van de parade bereikte NV Zeedijk echter het tegenovergestelde effect. Hier kwamen veel (negatieve) reacties op en er werd aandacht aan besteed in de media.

Men zou kunnen zeggen dat de hartjesparade, en misschien ook wel de hartjesdagen, ten onder zijn gegaan aan hun eigen succes. Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk reageren op de massale aandacht vanuit de homoscene door hier tegenin te gaan en het buurtkarakter van de hartjesdagen te benadrukken. Het is bekend uit de literatuur dat er vaak zowel behoudende als vernieuwende krachten achter een traditie zitten en dat deze groepen regelmatig met elkaar in conflict komen.⁴⁵

⁴⁵ Helsloot. ‘Feest en vermaak’:

3.3 Hoe besteden de gemeenschappen aandacht aan de geschiedenis van de hartjesdagen?

Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk zijn niet heel bekend met de geschiedenis van de hartjesdagen. De kennis van Hans Dikker over het verleden van het feest reikt tot wat er op internet over te vinden is. Als oorsprong van de hartjesdagen wordt door Stichting Hartjesdagen verwezen naar 'hertjesdag' in de middeleeuwen, een dag waarop het gewone volk op het land van de adel mocht jagen. Ook NV Zeedijk heeft zich nooit echt verdiept in de historie van de hartjesdagen. Men wist dat de hartjesdagen vroeger een feest van een dag was en dat het hartjesdag werd genoemd. Ook kende men de verhalen over het ontstaan van hartjesdag vanuit Haarlem dat samenhang met de hertenjacht en het was bekend dat hartjesdag vroeger een losbandig imago had en dat er vaak veel kroegen werden afgegaan.

Op dit moment wordt er weinig gedaan door Stichting Hartjesdagen met de geschiedenis van het feest. Er wordt nauwelijks naar het verleden verwezen en ook de activiteiten die worden georganiseerd tijdens de hartjesdagen hebben vrijwel geen relatie met het verleden. Een uitzondering hierop is de huidige hartjesparade, 'dames en heren flaneren' genoemd. Tijdens deze parade verkleden mannen zich als vrouwen en vrouwen verkleden zich als mannen. Dit is een verwijzing naar het verleden, verkleden speelde vroeger een grote rol in de viering van hartjesdag. Met name in de achttiende en negentiende eeuw kwam dit aspect naar voren. De reden dat mannen en vrouwen van kleding ruilden kwam voort uit armoede, het volk had geen geld om verkleedkleden te kopen.

Men kan alleen deze link met het verleden leggen als men de geschiedenis van de hartjesdagen kent, Stichting Hartjesdagen besteedt geen aandacht aan het verleden van de parade, 'dames en heren flaneren.' De inhoud van de parade is veranderd, de homo community en transgenders hebben de parade opgepikt en deze zich toegeëigend. 'Dames en heren flaneren' wordt nu gedomineerd door deze groepen, die zich ieder jaar volledig uitdossen in de meest excentrieke outfits om de begeerde titel van 'hartje van het jaar' te winnen.

Toen in 2006 de hartjesparade door NV Zeedijk werd afgeschaft, leidde dit tot protest van de homoscene. Als vorm van verzet dosten een aantal mensen van de homo community zich volledig uit en kwamen zij aan in koetsjes. Dit was de manier waarop hartjesdag omstreeks 1900 gevierd werd en hiermee wilden deze mensen het verleden gebruiken als legitimering van de parade. Dus ook deze groep maakt hier een verwijzing naar de historie van het feest, al lijkt de homogemeenschap hier verder ook niet veel aandacht aan te besteden.

Al met al is er niet veel bekend bij de gemeenschappen over de geschiedenis van de hartjesdagen en wordt er op dit moment dus ook weinig met het verleden van de traditie gedaan. Gemeenschappen laten hier een kans liggen om de historie in te zetten om de hartjesdagen te verlevendigen en te verrijken.

3.4 Wat verwachten de gemeenschappen ten aanzien van de toekomst van de hartjesdagen?

Hans Dikker denkt dat het feest naar een nieuwe formule getild moet worden om de voortzetting van de hartjesdagen te kunnen waarborgen. Als er geen verandering plaatsvindt dan zal het feest, zoals het nu is, een eenzame dood sterven. Dat zou heel jammer zijn. Stichting Hartjesdagen heeft een crowd funding actie gestart om geld in te zamelen voor de hartjesdagen. Hierbij hebben ze hun achterban gevraagd om een donatie te doen voor het feest. Dit heeft helaas nog niet genoeg opgeleverd. Op het moment van het interview (april 2013) liep de actie nog, maar Hans Dikker had er weinig vertrouwen in dat dit voldoende geld zou opleveren.

In 2009 was de totale begroting voor de organisatie van de hartjesdagen 6000 euro, NV Zeedijk was ook toen de hoofdsponsor. Vorig jaar, in 2012, was de totale begroting van het feest 16.000 euro. De totale begroting van dit jaar zou tussen de 18.000 en 20.000 euro uitkomen, vanwege de aangescherpte veiligheidseisen door de gemeente Amsterdam. Deze kosten kunnen niet door de Stichting Hartjesdagen gedekt worden en er zijn niet voldoende sponsors. Dit geeft aan in welke mate de hartjesdagen gegroeid zijn en dat er een andere aanpak moet komen in de organisatie van het feest.

Vanwege de grote bekendheid en populariteit van de hartjesdagen gaat de organisatie hiervan gepaard met het aanvragen van veel vergunningen. Ook moet het feest aan allerlei veiligheidseisen voldoen omdat dit een grootschalig evenement is. Deze eisen zijn onlangs door de gemeente aangescherpt. Aan al deze zaken zijn kosten verbonden en hierdoor zijn er financiële problemen ontstaan. Het organiseren van de hartjesdagen leverde de NV Zeedijk (en nu de Stichting Hartjesdagen) geen financieel voordeel op, alleen de ondernemers hadden hier profijt van.

Er zijn afspraken gemaakt met de gemeente om niet teveel media aandacht aan het feest te besteden. Er worden geen advertenties in kranten geplaatst en het aanbod van nieuwszender AT5 om een reportage over de hartjesdagen te maken is afgewimpeld. Ook al zou deze publiciteit de Stichting Hartjesdagen meer geld kunnen opleveren, dit zou er ook voor zorgen dat er nog meer mensen naar de hartjesdagen zouden komen. Dit wil de stichting vermijden, omdat de bezoekersaantallen nu al te groot zijn en de stichting vreest dat de gemeente het feest dan waarschijnlijk geheel zal verbieden. Daarnaast wil Stichting Hartjesdagen niet dat de hartjesdagen een commercieel feest wordt.

Ook al gaat het feest dit jaar officieel waarschijnlijk niet door, Hans Dikker maakt zich geen zorgen over de voortzetting van de hartjesdagen. Hij gaat er van uit dat er toch een paar duizend mensen naar de Zeedijk zullen komen in het weekend dat de hartjesdagen normaliter georganiseerd worden. Deze mensen zullen hoe dan ook het feest vieren, zich verkleden en zich vermaken. Hans Dikker hoopt dat deze feestvierders en de drukte, ondanks geen officiële viering, druk uit zal oefenen op de gemeente om de hartjesdagen in het vervolg (financieel) te steunen. Dit zal duidelijk maken dat de hartjesdagen voor veel mensen een relevant feest is dat afstamt van een belangrijke traditie.

Volgens NV Zeedijk heeft een traditie altijd de kant van een proces in zich. Er vindt echter vrijwel nooit een moment van reflectie of evaluatie plaats. De hartjesdagen worden elk jaar georganiseerd, maar er wordt niet stilgestaan bij de manier waarop dat gaat en waarom men deze traditie wil voortzetten. Janny Alberts vindt het belangrijk dat er meer bewust wordt omgegaan met dit proces. Als men bepaalde elementen in een traditie wil behouden dan moet daar zorg aan aandacht aan worden besteed.

NV Zeedijk stelt voor dat de hartjesdagen misschien kunnen groeien naar een andere buurt. Zo is er meer ruimte en dit zou een oplossing zijn voor de grote hoeveelheid mensen die het evenement naar de Zeedijk trekt. Vroeger werd hartjesdag ook in meer buurten dan alleen de Zeedijk gevierd. Misschien wil Haarlem ook wel weer iets met het feest doen. De parade zou weer terug kunnen komen, maar dan bijvoorbeeld tussen Amsterdam en Haarlem, zoals dat in de negentiende eeuw was, aldus Janny Alberts.

Hans Dikker hoopt de hartjesdagen te kunnen overdragen aan de volgende generatie, hij vindt het een belangrijke traditie die bij Amsterdam hoort. De Stichting Hartjesdagen zal zich blijven inzetten voor de organisatie van de hartjesdagen.

NV Zeedijk en Stichting Hartjesdagen hebben allebei de bedoeling om de hartjesdagen in de toekomst weer kleinschaliger te maken en terug te gaan naar de tijd toen de hartjesdagen nog niet zo massaal onder de aandacht waren. Of dit gaat lukken is de vraag, want de hartjesdagen hebben nu eenmaal een nieuwe achterban die het feest graag op hun eigen manier in ere wil houden. Beide gemeenschappen hebben wel ideeën over een toekomstvisie voor de hartjesdagen, maar in geen van de visies komt een samenwerking met de homo community naar voren. Ondanks het bewustzijn dat bij NV Zeedijk bestaat over de onvermijdelijke verandering waaraan deze traditie onderhevig is.

3.5 Hoe staan de gemeenschappen tegenover een mogelijke samenwerking met een erfgoedinstelling?

Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk staan positief tegenover een mogelijke samenwerking met een erfgoedinstelling. Iedereen die mee wil doen, mee wil organiseren of mee wil denken over de traditie is van harte welkom.

NV Zeedijk en Stichting Hartjesdagen zijn niet bekend met het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed of met de Nationale Inventaris. Nadat zij hierover informatie hebben ontvangen is de reactie enthousiast.

NV Zeedijk staat positief tegenover een mogelijke samenwerking het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, omdat zij het belangrijk vinden dat het verhaal van de traditie wordt verteld. Het vertellen van het verhaal over/achter hartjesdag zou zelfs het imago van het feest kunnen versterken en als economische kracht kunnen werken. Wel wil de NV Zeedijk duidelijke afspraken als er een samenwerking zou komen met andere instellingen of partijen.

3.6 Reflectie

Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk beschouwen de hartjesdagen als een Amsterdamse traditie en volksfeest met een buurtkarakter. De onderlinge binding tussen de buurtbewoners van de Zeedijk en de ondernemers noemen deze gemeenschappen als belangrijke aspecten van de traditie.

Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk beschouwen de massale aandacht voor de hartjesdagen vanuit de homo community als een bedreiging voor de identiteit van de hartjesdagen. Zij willen het feest behouden zoals dit een aantal jaar geleden gevoerd werd. NV Zeedijk reflecteert op de rol van het dragerschap van een traditie en is zich bewust van de veranderingen waaraan de hartjesdagen onderhevig zijn en dat dit proces niet tegen te gaan is.

Aan het eind van het volgende hoofdstuk vindt een reflectie plaats op de manier waarop de gemeenschappen en de erfgoedinstellingen zich verhouden tot de hartjesdagen. Dit wordt gedaan door deze groepen met elkaar te vergelijken.

Hoofdstuk 4. Erfgoedinstellingen en hun belangstelling voor de hartjesdagen

In dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht welke erfgoedinstellingen interesse hebben in de hartjesdagen en er wordt antwoord gegeven op de vraag hoe zij de taak van erfgoedinstellingen zien in het waarborgen van tradities, zoals hartjesdag. Tot slot wordt er gereflecteerd op de verschillende manieren van omgang met de hartjesdagen van de gemeenschappen en de erfgoedinstellingen.

4.1 Houden de erfgoedinstellingen zich bezig met tradities, zoals hartjesdag?

Het Stadsarchief houdt zich bezig met veel verschillende onderwerpen omtrent de geschiedenis van Amsterdam. Door het documenteren van zoveel informatie over verschillende onderwerpen, is er weinig ruimte om dieper in te gaan op een specifiek onderwerp of om iemand opdracht te geven onderzoek te doen naar bijvoorbeeld de geschiedenis van hartjesdag. Daar zijn op dit moment geen beschikbare medewerkers voor.⁴⁶ Het Stadsarchief houdt zich dus bezig met veel verschillende onderwerpen, maar gaat vaak niet dieper in op een bepaald thema.

Op dit moment heeft het Stadsarchief niet voldoende financiële middelen en is er geen specifiek beleid voor extra projecten of om meer aandacht te besteden aan een bepaald thema. Het Stadsarchief zou graag materiaal willen verzamelen omtrent verschillende tradities. Dit is geen makkelijke opgave, want particulieren zijn niet verplicht om hun archieven over te dragen aan het Stadsarchief. De gemeente is hiertoe wel verplicht, maar het zijn voornamelijk particuliere organisaties en gemeenschappen die zich bezig houden met tradities en hierover informatie bezitten.

Informatie over hartjesdag is te vinden bij het Stadsarchief in archieven van de politie en van de gemeenteraad. Het is bekend bij het Stadsarchief dat de traditie van hartjesdag bestaat en dat deze nu een andere vorm heeft dan vroeger, maar er wordt op dit moment niet veel gedaan met tradities door het Stadsarchief. Met de meeste onderwerpen is het Stadsarchief niet actief bezig in de zin dat zij hier iets anders mee doen dan archiveren en documenteren. Als er een interessante vraag van iemand komt of er een actueel onderwerp wordt aangedragen dan kan het Stadsarchief hier aandacht aan besteden. Op het moment van het interview was net bekend geworden dat de koningin af zou treden en dat Nederland een nieuwe koning zou krijgen. Als mensen dat nieuws horen dan gaan ze zich afvragen: hoe was dat geregeld in 1980 of in 1848? Op zo'n manier komt een dergelijk onderwerp in de belangstelling te staan door de actualiteit. Het Stadsarchief gaat dan ook kijken of zij interessante stukken in hun collectie hebben die relevant zijn voor het onderwerp om tentoon te stellen.

⁴⁶ Snel, Hamen. Persoonlijk interview. 4 februari 2013.

Het Amsterdam Museum houdt zich ook bezig met tradities en immaterieel erfgoed.⁴⁷ Dit deed zij ook al voor de ratificatie van de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Het Amsterdam Museum doet dit vooral in de vorm van projecten zoals het Geheugen van Oost. Dit is een participatief project waarbij verhalen verzameld worden van voormalig bewoners. Deze verhalen zijn vastgelegd op een website.⁴⁸ Men kan zich afvragen of dit een verantwoorde, wetenschappelijke manier is om informatie vast te leggen. Deze projecten worden voornamelijk uitgevoerd door vrijwilligers en 'gemeenschappen', niet door deskundigen. Als men het vanuit een wetenschappelijk perspectief zou bekijken dan zou dergelijke informatie op een andere manier worden vastgelegd. Het Amsterdam Museum wil niet alleen verhalen vastleggen, maar deze ook publiceren en openbaar maken.

Voor het VIE is het aandacht besteden aan tradities een kerntaak. In het verleden was het VIE specifiek gericht op volkscultuur, in de breedste zin van het woord. Hierbij richtte het VIE zich op Nederlandse gebruiken die een rol spelen in onze samenleving. Tegenwoordig is het VIE niet meer alleen gericht op volkscultuur, maar houdt het zich ook bezig met de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed.⁴⁹

Erfgoed is een betrekkelijk nieuwe term. De traditionele opvatting over erfgoed is dat het beschermd dient te worden. In het verleden dacht men bij erfgoed dan aan gebouwen, monumenten en fysieke objecten. Als die in verval zijn dan moeten ze beschermd of gerestaureerd worden. Zo is bijvoorbeeld de monumentenzorg ontstaan. Inmiddels worden tradities, feesten en gebruiken ook gezien als erfgoed, het ontastbare, immateriële erfgoed. UNESCO heeft gezegd: behalve dat het interessant is om allerlei bijzondere documenten of monumenten uit het verleden te beschermen, kan het ook interessant zijn om tradities en gebruiken te beschermen. Deze zijn ook belangrijk voor de culturele identiteit van een samenleving. Een traditie als beschuit met muisjes is niet alleen leuk, maar dat zegt ook iets. Het heeft betekenis voor mensen. Het VIE zet zich in voor de waarborging van tradities door gemeenschappen te ondersteunen en onderzoek te doen naar tradities.

Van de geïnterviewde instellingen houdt voornamelijk het VIE zich actief bezig met tradities, omdat dit een van de kerntaken van deze organisatie is. Het Stadsarchief Amsterdam heeft geen duidelijk beleid omtrent tradities of immaterieel erfgoed en is vooral bezig met verzamelen en documenteren, vaak zonder specifiek meer aandacht aan een bepaald onderwerp te besteden. Het Amsterdam Museum besteedt aandacht aan immaterieel erfgoed (niet per se tradities) door het verzamelen van verhalen, *oral history* en samenwerking met gemeenschappen.

⁴⁷ De Wildt, Annemarie. Persoonlijk interview. 15 mei 2013.

⁴⁸ *Geheugen van Oost*. 15 mei 2013 <<http://www.geheugenvanoost.nl/>>

⁴⁹ Van der Zeijden, Albert. Persoonlijk interview. 6 februari 2013.

4.2 Zijn de erfgoedinstellingen bekend met de geschiedenis van hartjesdag?

Harmen Snel is bekend met de geschiedenis van hartjesdag en vertelt dat hartjesdag altijd een losbandig feest geweest is. Hij noemt het een soort kermis in het kwadraat. De viering van hartjesdag gaat heel ver terug, er zijn bronnen te vinden over hartjesdag die dateren uit de zeventiende eeuw. Deze bronnen zijn alleen niet makkelijk leesbaar en daardoor moeilijk te interpreteren. Daarom raadt Harmen Snel aan om te beginnen met het raadplegen van meer recente bronnen, bijvoorbeeld met krantenartikelen uit Ons Amsterdam. Daarin is veel algemene informatie te vinden. Er is veel beschikbaar materiaal uit de negentiende eeuw over hartjesdag, bijvoorbeeld correspondentie van de gemeente of de politie over het feest.

Er is vooral iets te vinden over hartjesdag wanneer het feest uit de hand gelopen was. Dat is terug te vinden in nota's en archieven van de gemeente of de politie waarin bijvoorbeeld de regels rondom de viering van hartjesdag aangescherpt werden. Er werd vaak in de kranten geschreven over het uit de hand lopen van het feest van hartjesdag. Dit scheen vaker voor te komen in de negentiende en twintigste eeuw. Anekdoten uit deze bronnen kunnen gebruikt worden om het historisch onderzoek te verscherpen.

Men moet oppassen om niet een vertekend beeld te krijgen over de geschiedenis van hartjesdag door het bestuderen van deze bronnen waarin het feest vaak bekritiseerd wordt. Er werd nu eenmaal meer over het feest geschreven wanneer het uit de hand liep dan wanneer er sprake was van een vlekkeloos verloop. Wat deze bronnen uit het archief van de gemeente en de politie wel duidelijk maken is de ambivalentie die gepaard ging met het feest. Er zijn altijd voor- en tegenstanders geweest van hartjesdag, het feest kent verschillende kanten. Hartjesdag is lang een feest geweest van de lagere bevolking waar op neer gekeken werd door de hogere klassen.

De oorsprong van hartjesdag ligt in nevelen gehuld. Er zijn hier verschillende theorieën over, maar waar de traditie nou precies vandaan komt blijft onduidelijk. Daarom raadt Harmen Snel aan om daar niet te diep op in te gaan tijdens het onderzoek. Tradities ontstaan en veranderen voortdurend, dit is vaak een onbewust proces. Het is daarom niet makkelijk om onderzoek te doen naar de herkomst van een traditie of gebruik.

Annemarie de Wildt is bekend met het dynamische verleden van deze traditie, maar haar kennis over dit onderwerp reikt niet heel ver. Ook de huidige viering van het feest is haar bekend. Annemarie de Wildt geeft aan dat zij hartjesdag een interessant onderwerp vindt. Ook vanwege de verschillende claims van eigendom door gemeenschappen. De tegendraadsheid en het omkeren van rollen noemt Annemarie de Wildt interessante aspecten van het feest.

Ook Albert van der Zeijden heeft kennis van de geschiedenis van hartjesdag. Vanwege het dynamische verleden van de traditie is het interessant om voor het onderzoek de geschiedenis van hartjesdag uit te zoeken. Hartjesdag zag er in de negentiende eeuw echt anders uit dan in de twintigste eeuw, de inhoud en betekenis van het feest zijn sterk veranderd. Albert van der Zeijden stelt voor om vooral te richten op het dynamische aspect van deze traditie wanneer er historisch onderzoek wordt gedaan. Wanneer Stichting Hartjesdagen ooit een aanvraag zou willen doen voor de Nationale Inventaris dan is het belangrijk dat zij ook iets over de geschiedenis weten.

Bij het onderzoeken van de geschiedenis van hartjesdag zijn er verschillende groepen van belang voor het onderzoek, volgens Albert van der Zeijden. Volkskundigen, die onderzoek hebben gedaan in de negentiende eeuw naar het ontstaan van hartjesdag. En kunstenaars in de twintigste eeuw, die het feest hebben geportretteerd als een typisch feest van de Jordaan, bijvoorbeeld. Voor een deel onderzochten die volkskundigen en kunstenaars de werkelijkheid, maar die werkelijkheid wordt deels gevormd door een eigen interpretatie. Het is nooit volledig neutraal. Het volkenkundig onderzoek is ook afhankelijk van de tijdsgeest en de manier waarop de samenleving toen dacht. Zo zal ook dit onderzoek op een bepaalde manier gekleurd zijn.

Het Stadsarchief Amsterdam, Het Amsterdam Museum en het VIE beschikken allen in meer of mindere mate over enige kennis van de geschiedenis van hartjesdag. Bij alle instellingen is bekend dat hartjesdag een dynamisch verleden heeft en dat het feest in de geschiedenis een losbandig imago had.

4.3 Hoe zien de erfgoedinstellingen hun taak in het waarborgen van tradities?

Het Stadsarchief is van mening dat erfgoedinstellingen die een historische functie hebben, zoals zichzelf, een grotere taak hebben dan alleen het vastleggen van de geschiedenis. Daarom maakt het Stadsarchief ook tentoonstellingen en vinden er geregeld nieuwe onderzoeken plaats of samenwerkingen met andere organisaties.

Annemarie de Wildt vindt de rol van erfgoedinstellingen in het omgaan met tradities belangrijk. Een nieuw project waar het Amsterdam Museum zich mee bezig houdt is het slavernijverleden van Nederland en specifiek Amsterdam. In het kader van dit project heeft het Amsterdam Museum contact gezocht met mensen die demonstreren tegen Zwarte Piet, omdat zij dit een uiting van racisme vinden. Het Amsterdam Museum wil zoveel mogelijk vastleggen. Zo hebben zij de spandoeken en T-shirts verzameld van de mensen die tegen Zwarte Piet strijden. Een groot deel van deze discussie speelt zich af op het internet, zoals veel actualiteiten. Een vraag waar het Amsterdam Museum mee speelt is: hoe verzamelt of bewaart men al deze informatie?

Annemarie de Wildt vindt dat erfgoedinstellingen geen waardeoordeel kunnen geven aan tradities. Zij stelt dat erfgoedinstellingen observaties kunnen maken, onderzoek doen en hun constatering vastleggen. Zo zou het Amsterdam kunnen zeggen dat het Sinterklaas feest een belangrijke traditie in Nederland is, anno 2013. Zwarte Piet is een Amsterdamse uitvinding, dus de controverse rondom dit onderwerp en de mogelijke verdwijning hiervan houdt het Amsterdam Museum bezig.

Tradities zijn altijd in beweging, Volgens Annemarie de Wildt heeft het documenteren van erfgoedinstellingen hier geen invloed op. Als tradities stil komen te staan dan verdwijnen ze, hier hebben erfgoedinstellingen geen invloed op.

Als taak van erfgoedinstellingen in het omgaan met veranderende tradities noemt Albert van her Zeijden het vastleggen en beschrijven van de geschiedenis. Deze instellingen zouden dus een informerende rol kunnen spelen. Hierbij zouden zij zich kunnen richten op het verloop van deze tradities en de dynamiek die hierbinnen belangrijk is. Niet de erfgoedinstellingen, maar de gemeenschappen zelf zijn degenen met de verantwoordelijkheid om zich in te zetten voor de voortzetting van de traditie.

De tegenstelling tussen de erfgoedinstellingen en de gemeenschappen is dat de gemeenschappen meestal geen professionele organisaties zijn. De bevolking zelf bepaalt welke tradities of gebruiken belangrijk zijn. Dit is een opmerkelijk verschil met het materiële erfgoed, hierbij zijn het toch vaak professionele organisaties (erfgoedinstelling) die een bepaalde waarde aan een object of monument toekennen en dit erfgoed beschermen.

Het Stadsarchief heeft zich niet heel duidelijk uitgesproken over de rol van erfgoedinstellingen in het waarborgen van tradities, maar het Amsterdam Museum en het VIE delen dezelfde mening over de rol van erfgoedinstellingen. Namelijk dat erfgoedinstellingen niet de drager van een traditie zijn, maar hier wel aandacht aan kunnen besteden door het verloop van een traditie vast te leggen. Daarnaast noemen het Amsterdam Museum en het VIE allebei de verandering en dynamiek in tradities als belangrijk aspect waar erfgoedinstellingen aandacht aan kunnen besteden.

4.4 Bestaat er bereidheid bij de erfgoedinstellingen om aandacht te besteden aan hartjesdag?

Als er veel materiaal over hartjesdag te vinden is heeft het Stadsarchief wellicht interesse om een tentoonstelling over dit onderwerp te maken. Harmen Snel geeft het advies om een plan uit te werken voor een tentoonstelling als hier genoeg materiaal over te vinden is. Geïnteresseerde instellingen zouden dan benaderd kunnen worden voor de uitvoering van een dergelijke tentoonstelling of project. Daarnaast wil het Stadsarchief dit onderzoek graag opslaan in hun bibliotheek wanneer dit voltooid is. Als men in de toekomst onderzoek wil doen naar (het verleden van) hartjesdag, dan zou het afstudeeronderzoek daarvoor gebruikt kunnen worden.

Annemarie de Wildt geeft aan dat zij geïnteresseerd is in het onderzoek naar hartjesdag en ook dat zij benieuwd is naar de aanbevelingen die in het onderzoek zullen worden gedaan over wat erfgoedinstellingen met een dergelijk thema als hartjesdag zouden kunnen doen. Daarnaast heeft het Amsterdam Museum aangegeven om naar aanleiding van dit onderzoek een aantal informatieve weblog berichten te willen publiceren over hartjesdag.

Het Amsterdam Museum is eventueel geïnteresseerd in het maken van een tentoonstelling over hartjesdag, maar zou dit in het kader willen plaatsen van een groter geheel, bijvoorbeeld het thema homoseksualiteit in Amsterdam. Het Amsterdam Museum is betrokken bij meerdere projecten in samenwerking met de homo community. Maar hartjesdag zou ook naar voren kunnen komen in een tentoonstelling over buurten in Amsterdam of de herleving van de Zeedijk. Een onderwerp en de objecten en informatie die daarbij horen kunnen op verschillende manieren worden belicht. Het Amsterdam Museum zou hartjesdag ook nog in het kader kunnen plaatsen van 'invented traditions'.

Ook het VIE heeft aangegeven interesse te hebben om iets te doen met hartjesdag. Albert van der Zeijden hoopt op interesse van de gemeenschappen die betrokken zijn bij hartjesdag om de traditie aan te melden voor de Nationale Inventaris en op deze manier een samenwerking te starten met het VIE. Dit initiatief moet vanuit de gemeenschap zelf komen, anders kan het VIE hier weinig mee doen.

De geïnterviewde instellingen hebben interesse in hartjesdag en zouden hier eventueel ook aandacht aan willen besteden door middel van het maken van een tentoonstelling of het publiceren van informatie over hartjesdag en dit onderzoek. Het Amsterdam Museum en het VIE hebben aangegeven dat er veel onderwerpen zijn waarin zij geïnteresseerd zijn en aandacht aan willen besteden en dat hartjesdag niet een prioriteit is.

4.5 Reflectie

Het verschil tussen de erfgoedinstellingen en de gemeenschappen met betrekking tot hartjesdag is dat de gemeenschappen de dragers zijn van deze traditie en de erfgoedinstellingen er vanuit een beschouwende rol mee omgaan. De rollen van de gemeenschappen en de erfgoedinstellingen verschillen wezenlijk van elkaar. Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk zijn op een actieve manier bezig met de voortzetting van hartjesdag en zetten zich in voor de waarborging van deze traditie. Het Amsterdam Museum en het Stadsarchief Amsterdam hebben geen specifiek beleid in het aandacht besteden aan tradities. Het VIE is wel op actieve wijze bezig met de waarborging van tradities en het in de praktijk brengen van de UNESCO Conventie ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed omdat dit een van hun kerntaken is.

Een probleem hierbij is dat de erfgoedinstellingen de gemeenschappen verantwoordelijk stellen voor het waarborgen van tradities, een middel hiertoe is een voordracht voor de Nationale Inventaris van het VIE. Echter, Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk waren tot het moment van de interviews niet op de hoogte van het bestaan van de Nationale Inventaris en het VIE. Interessant is de enthousiaste reactie van NV Zeedijk, die aangeeft dat in dit verband erfgoedinstellingen echt iets kunnen bijdragen aan de waarborging, van in dit geval, hartjesdag. In het overbruggen van de kloof tussen gemeenschappen en erfgoedinstellingen kan de erfgoedexpert een belangrijke rol vervullen.

Een ander probleem is dat de erfgoedinstellingen een gebrek aan kennis hebben over de gemeenschappen die op dit moment betrokken zijn bij de viering van hartjesdag en vanuit welke positie deze gemeenschappen redeneren. Een voorbeeld om dit duidelijk te maken komt uit het interview met het Amsterdam Museum. Het Amsterdam Museum stelt voor om een tentoonstelling te maken over hartjesdag in het kader van een ander thema, zoals homoseksualiteit in Amsterdam. Het Amsterdam Museum is zich echter niet bewust van de betrokken gemeenschappen bij hartjesdag en de geschiedenis die hieraan vooraf ging. Wanneer het Amsterdam Museum deze tentoonstelling zou maken, zouden zij daarmee hartjesdag belichten vanuit een eenzijdig perspectief en mogelijk andere groepen geen recht doen.

Hoofdstuk 5: Kansen en risico's voor de toekomst van hartjesdag

Uit de voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat hartjesdag een dynamische traditie is, waar steeds weer andere groepen hun eigen stempel op hebben gedrukt. Ook in de eenentwintigste eeuw is het feest aan dynamiek onderhevig. De hartjesdagen worden geclaimd door verschillende gemeenschappen met verschillende belangen en die soms tegenstrijdige visies hebben.

Erfgoedinstellingen hebben interesse in hartjesdag als traditie en onderdeel van cultureel erfgoed en zouden hier aandacht aan willen besteden. Vanwege de dynamiek is het echter niet makkelijk om hartjesdag vast te leggen. Bovendien is het waarborgen van tradities een relatief nieuw fenomeen in de erfgoedwereld en erfgoedinstellingen denken op dit moment na over hun rol in het waarborgen van tradities.

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de verschillende kansen en risico's die zich aandienen met betrekking op de toekomst van de hartjesdagen. Ook wordt er gereflecteerd op de functie van erfgoedmakelaar in deze situatie. Zo kan er toegewerkt worden naar een advies voor de gemeenschappen en erfgoedinstellingen.

5.1 Kansen en risico's

Juist omdat hartjesdag een onduidelijk verleden en oorsprong heeft, nemen mensen de vrijheid om hun eigen draai te geven aan deze traditie en om zich dit feest toe te eigenen. Dit betekent dat deze traditie nooit heel lang gedragen werd door een bepaalde groep, maar dat het feest in de loop van de geschiedenis telkens van identiteit is veranderd. Het zoeken naar een nieuwe identiteit van hartjesdag past in de traditie van dit feest en biedt mogelijkheden voor de gemeenschappen.

Als mensen aan een traditie denken dan wordt er vaak gedacht aan conservatisme en continuïteit. Dit is een aspect dat inderdaad bij tradities hoort. Maar juist dynamiek en verandering spelen ook een grote rol bij tradities. Dit wordt tevens naar voren gebracht door Albert van der Zeijden, wetenschappelijk beleidsmedewerker bij het VIE.⁵⁰ Volgens hem hebben gebruiken altijd een bepaalde historische ontwikkeling. Een misvatting die bij veel mensen speelt is dat alle gebruiken een specifieke oorsprong hebben en dat deze oorsprong de zuivere oorsprong is. Deze zuivere oorsprong zouden wij kosten wat kost moeten proberen te behouden. Dit is echter een verloren doelstelling, want tradities en gebruiken ontwikkelen zich altijd.

⁵⁰ Van der Zeijden, Albert. Persoonlijk interview. 6 februari 2013.

Tradities zijn onderhevig aan processen van verandering. De samenleving verandert, dus de tradities van deze samenleving veranderen ook. Meestal is dit een geleidelijk proces en soms een bewuste verandering of 'heruitvinding'. Een dergelijk proces vindt op dit moment ook plaats bij hartjesdag. Stichting Hartjesdagen houdt vast aan de hartjesdagen als buurtfeest, terwijl dit niet meer overeenkomt met de huidige identiteit van de hartjesdagen. Als Stichting Hartjesdagen zich realiseert dat verandering onvermijdelijk is, dan biedt dat ruimte om na te denken over nieuwe mogelijkheden.

Erfgoedinstellingen in Nederland hebben nog weinig ervaring met het waarborgen van tradities. Albert van der Zeijden legt uit dat erfgoed een betrekkelijk nieuwe term is. De traditionele opvatting over erfgoed is dat het beschermd dient te worden. In het verleden dacht men bij erfgoed aan gebouwen, monumenten en fysieke objecten. Als die in verval zijn dan moeten ze beschermd of gerestaureerd worden. Zo is bijvoorbeeld de monumentenzorg ontstaan. Inmiddels worden tradities, feesten en gebruiken ook gezien als erfgoed, het ontastbare, immateriële erfgoed. UNESCO heeft gezegd: behalve dat het interessant is om allerlei bijzondere documenten of monumenten uit het verleden te beschermen, kan het ook interessant zijn om tradities en gebruiken te beschermen. Deze zijn ook belangrijk voor de culturele identiteit van een samenleving. Dit is een kans voor erfgoedinstellingen.

Een risico hierbij is dat erfgoedinstellingen in Nederland vaak weinig ervaring hebben met het aandacht besteden en waarborgen van immaterieel erfgoed en tradities. Het waarborgen van immaterieel erfgoed vergt een andere aanpak dan het waarborgen van materieel erfgoed. Volgens UNESCO is het bijvoorbeeld belangrijk om als erfgoedinstelling samen te werken met gemeenschappen bij het waarborgen van tradities. Lang niet alle musea en erfgoedinstellingen zijn gewend om op deze manier te werken.

Een uitzondering hierop is het Amsterdam Museum. Zij besteden weliswaar niet specifiek aandacht aan tradities, maar houden zich wel bezig met immaterieel erfgoed in bredere zin, bijvoorbeeld door het vastleggen van verhalen van mensen. Bij deze projecten wordt samengewerkt met gemeenschappen. Het Amsterdam Museum kan deze kennis en ervaring inzetten wanneer zij aandacht willen besteden aan hartjesdag.

Daarnaast biedt het samenwerken met gemeenschappen een kans voor alle erfgoedinstellingen, omdat dit de gelaagdheid van een onderwerp (hartjesdag) kan laten zien. Wellicht boort deze manier van werken nieuwe doelgroepen aan, enerzijds kan een nieuw publiek voortkomen uit de gemeenschappen waarmee wordt samengewerkt, anderzijds kan een onderwerp met betrekking tot een Nederlandse traditie een grote groep mensen aanspreken.

5.2 De rol van erfgoedmakelaar

Erfgoed specialisten hebben een beschouwende rol als het gaat om tradities, maar zetten zich ook in voor het waarborgen van tradities. Dit is een lastige positie, maar ook een positie die kansen biedt. Enerzijds kijken erfgoed specialisten naar tradities van enige afstand, zoals etnologen en volkskundigen dit doen. Zij observeren en documenteren. Anderzijds besteden erfgoed specialisten op actieve wijze aandacht aan het waarborgen van tradities, bijvoorbeeld door middel van de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO.

Erfgoed specialisten, die werkzaam zijn bij erfgoedinstellingen, zijn geen dragers van een bepaalde traditie. De dragers van een traditie zijn gemeenschappen die betrokken zijn bij een bepaalde traditie. Dit zijn vaak geen professionele bedrijven, maar kleine groepen die zich inzetten voor de voortzetting van een traditie. De gemeenschappen en erfgoedinstelling hebben meestal weinig binding met elkaar, hoewel zij zouden kunnen profiteren van elkaars kennis en ervaring en beide streven naar de waarborging van tradities.

In deze situatie is een rol weggelegd voor de erfgoedmakelaar. Een erfgoedmakelaar is een erfgoed specialist die zijn/haar kennis en expertise kan inzetten in het ondersteunen van zowel gemeenschappen als erfgoedinstellingen. De erfgoedmakelaar kan een bemiddelende rol spelen die alle betrokken partijen een deskundig advies kan geven door zich te verdiepen in de gegeven situatie en met alle partijen in gesprek te gaan.⁵¹

Dit is ook het geval bij de situatie waarin de hartjesdagen zich bevinden. Er zijn verschillende partijen die zich bezighouden met dit feest of hier aandacht aan willen besteden. Geen van deze partijen heeft de traditie onderzocht door de geschiedenis en dynamiek van hartjesdag te bestuderen. Dit is gedaan in dit onderzoek, dat een beeld schetst van het verloop van hartjesdag en in kaart brengt wat de belangen en zienswijzen zijn van de betrokken partijen.

De sleutel van de patstelling is dat alle partijen van grotere afstand naar hun eigen rol en naar de traditie gaan kijken. Dan komen er kansen en mogelijkheden naar voren voor de toekomst van de hartjesdagen. Daarom worden in de volgende hoofdstukken adviezen gegeven aan de gemeenschappen en erfgoedinstellingen ten aanzien van de waarborging van hartjesdag.

⁵¹ Dibbits. *Voor 't nut van het algemeen. Erfgoedbeleid in dienst van onderzoek.*

Hoofdstuk 6: Gemeenschappen en de waarborging van hartjesdag

In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan initiatieven die genomen zouden kunnen worden door de gemeenschappen die eraan bijdragen dat de viering van het feest in de toekomst gewaarborgd blijft. Om dit advies in te leiden zal eerst een overzicht geschetst worden van de taken van UNESCO en de Nationale Inventaris.

6.1 UNESCO

UNESCO is een gespecialiseerde organisatie van de Verenigde Naties die zich inzet voor onderwijs, wetenschap, cultuur en communicatie en informatie. UNESCO streeft naar een bijdrage aan vredesopbouw, armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.

In 1945 is zij opgericht. De oprichting van UNESCO hangt samen met het einde van de Tweede Wereldoorlog. Elke deelnemende lidstaat heeft een nationale UNESCO commissie. De commissie in Nederland bestaat sinds 1947 en houdt zich met verschillende zaken bezig. De commissie in Nederland vervult een rol als verbindende factor tussen het erfgoedveld in Nederland en het werelderfgoed.

“De Nationale UNESCO Commissie heeft drie kerntaken:

- Het koppelen van het Nederlandse professionele veld en de Nederlandse overheid aan de in UNESCO verenigde wereldgemeenschap.
- Zorgdragen voor opname van Nederlands gedachtegoed in de programma's van UNESCO;
- Bevordering van de bekendheid van UNESCO en UNESCO-activiteiten in Nederland; Advisering van de Nederlandse regering over UNESCO-onderwerpen.”⁵²

UNESCO en Immaterieel Cultureel Erfgoed

Het is nog niet zo lang geleden dat UNESCO zich specifiek gericht heeft op de bescherming van immaterieel erfgoed. In 2003 hebben de lidstaten van de Verenigde Naties de Conventie ter Bescherming (safeguarding) van Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO aangenomen.⁵³ In 2006 trad deze conventie in werking. Dit werd vooraf gegaan door de aanbeveling van UNESCO in 1989 over bescherming van traditionele cultuur en folklore en de Universele Verklaring over Culturele Diversiteit in 2001.

⁵² 'Nationale UNESCO Commissie' UNESCO. 17 mei 2013 <<http://www.unesco.nl/nationale-unesco-commissie>>

⁵³ 'Text of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage' UNESCO. <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006>>

Vier doelstellingen bij de conventie voor immaterieel erfgoed:

- bescherming van immaterieel cultureel erfgoed
- het verzekeren van respect voor het immateriële culturele erfgoed van betrokken gemeenschappen, groepen en individuen
- het bewustzijn verhogen van het belang van immaterieel cultureel erfgoed op lokaal, nationaal en internationaal niveau
- het zorgen voor internationale samenwerking en hulp

UNESCO beoogt met de conventie voor immaterieel erfgoed wederzijds respect te bevorderen door mensen dichter bij elkaar te brengen. Gemeenschappen hervormen het immateriële erfgoed steeds doordat immaterieel erfgoed wordt doorgegeven aan volgende generaties of door nieuwe gemeenschappen die de rol van drager op zich nemen.

Er zijn twee lijsten opgezet door UNESCO: de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid en de Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft.⁵⁴

Ratificatie Nederland

Nederland was een van de laatste lidstaten van de Verenigde Naties die de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed ratificeerde. Dit gebeurde in mei 2012. Hier zijn verschillende zaken aan vooraf gegaan.

Na een positief advies van de Nationale UNESCO Commissie aan de regering over de Conventie heeft de Nederlandse regering besloten om de Conventie te ratificeren. Dit gebeurde in 2009.

⁵⁴ Van 't Hull. *Saudade*: 14 – 33.

6.2 De Nationale Inventaris

Uit de ratificatie van Nederland van de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO is de Nationale Inventaris ontstaan. Deze inventaris wordt beheerd door het VIE en creëert een overzicht van tradities en gebruiken uit Nederland en wordt beheerd door het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. Doel: het vergroten van de zichtbaarheid van tradities in Nederland.

Gemeenschappen kunnen zelf een traditie voordragen voor de Nationale Inventaris. Een onafhankelijke commissie beoordeelt over deze traditie op de inventaris komt of niet. Een voordracht voor de Nationale Inventaris vergroot de zichtbaarheid van een traditie en brengt erkenning.

Vanuit het perspectief van het VIE is hartjesdag een interessante traditie, mede omdat er een actieve groep achter dit feest zit. Meer dan vroeger wordt er nu gekeken naar de gemeenschappen die achter zo'n traditie zitten en wat zij met een traditie willen doen. Een reden voor een gemeenschap om een traditie voor te dragen voor de Nationale Inventaris is erkenning en een bevestiging van het belang van deze traditie. Gemeenschappen dragen een traditie voor omdat zij het belangrijk vinden dat deze traditie ook voor de toekomst van waarde blijft. Door middel van de voordracht wordt een groep gedwongen om na te denken over de toekomst van de traditie die zij voordragen.

Alleen de mensen die een traditie dragen kunnen deze levend houden. Aan deze groepen (gemeenschappen) wordt daarom ook aandacht besteed in de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed. Een manier waarop een gemeenschap kan bijdragen aan het waarborgen van een traditie is door deze traditie voor te dragen voor de Nationale Inventaris.

Als een traditie is opgenomen in de Nationale Inventaris dan kan de Nationale Commissie van Nederland deze nomineren voor opname op de UNESCO Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid.

De Nationale Inventaris kenmerkt zich aan de hand van verschillende elementen:

- De erfgoeddragers nemen een centrale rol in bij het ontwikkelen van de inventaris. Dit zijn gemeenschappen, groepen of individuen.
- De inventaris is laagdrempelig en heeft een toegevoegde waarde voor instellingen, groepen of organisaties die zich bezig houden met immaterieel cultureel erfgoed of interesse in dit gebied hebben.
- De inventaris doet recht aan de diversiteit van het immaterieel cultureel erfgoed. De door UNESCO onderscheiden categorieën van immaterieel cultureel erfgoed zijn gerepresenteerd in de inventaris.⁵⁵

⁵⁵ 'Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland' *Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*. 14 maart 2013 <http://www.volkscultuur.nl/nationale-inventaris_40.html>

6.3 Aanbevelingen Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk

Hieronder zal een gezamenlijk advies worden geformuleerd voor de Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk. Er is gekozen voor een gezamenlijk advies omdat deze organisaties in verband tot hartjesdag nauw betrokken zijn met elkaar. Deze adviezen worden gegeven voor de voortzetting van hartjesdag.

- Een eerste advies aan Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk is om te accepteren dat de hartjesdagen onderhevig zijn aan veranderingen waar zij weinig tegen kunnen doen. Uit de theorie blijkt dat verandering en dynamiek een onderdeel is van tradities en dat dit niet kan worden tegen gegaan. Hartjesdag zal altijd een nieuwe vorm krijgen omdat het feest telkens opnieuw wordt toegeëigend door andere groepen.
- Het volgende advies aan Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk luidt om in gesprek te gaan met de homo community. Een probleem hierbij is dat deze gemeenschap zich niet schaart onder een organisatie. Individuele mensen die onderdeel uitmaken van deze gemeenschap kunnen benaderd worden voor een gesprek. Een mogelijk hiertoe is contact zoeken met een van de homo cafés op de Zeedijk. Als Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk openstaan voor een gesprek over de voortgang van de hartjesdagen met deze gemeenschap, dan bestaat er een grotere kans voor Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk om bepaalde elementen uit de viering van de hartjesdagen te behouden. Daarnaast zal een dergelijk gesprek wederzijds begrip kunnen kweken en de partijen nader tot elkaar brengen.
- Een manier om de relevantie van hartjesdag duidelijk te maken, bijvoorbeeld aan de gemeente Amsterdam, is door de historie van deze traditie in te zetten. Kennis over de historie versterkt de traditie van hartjesdag en kan een manier zijn om mensen te binden. Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk kunnen nadenken over verschillende manieren om de geschiedenis van hartjesdag uit te dragen en te belichten. Zo zou bijvoorbeeld de activiteit 'dames en heren flaneren' in een historische context kunnen worden geplaatst, door het publiek deelgenoot te maken van geschiedenis die aan deze activiteit vooraf ging op hartjesdag.
- Tot slot is een belangrijk advies aan Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk een voordracht van hartjesdag voor de Nationale Inventaris van het VIE. Door hartjesdag als traditie voor te dragen, zullen Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk bijdragen aan de waarborging van de traditie. Daarnaast zullen deze partijen door middel van een voordracht aangemoedigd worden om na te denken over de toekomst van hartjesdag. Bij dit proces kunnen zij worden ondersteund door het VIE. De exacte procedure is te vinden in **bijlage 7**.

Hoofdstuk 7. Erfgoedinstellingen en de waarborging van hartjesdag

In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan initiatieven die genomen zouden kunnen worden door de erfgoedinstellingen die eraan bijdragen dat de viering van het feest in de toekomst gewaarborgd blijft. Om dit advies in te leiden zal eerst een overzicht geschetst worden van de visie van Peter Davis, professor Museum Studies aan de universiteit van Newcastle, op de rol die erfgoedinstellingen kunnen besteden bij het waarborgen van immaterieel erfgoed. Daarnaast zullen enkele voorbeelden worden gegeven van tradities waar in een museale omgeving aandacht aan wordt besteed.

7.1 De rol van erfgoedinstellingen bij het waarborgen van immaterieel erfgoed

Volgens professor Peter Davis is het belangrijk dat musea en andere erfgoedinstellingen aandacht besteden aan immaterieel erfgoed.⁵⁶ Want als immaterieel cultureel erfgoed verloren gaat dan verliezen we ook:

- gemeenschappen, groepen, sociale en individuele identiteiten
- de waarden en boodschappen die zijn ingebed in onze culturele praktijken
- gemeenschappelijk en collectief geheugen

Als conclusie trekt Peter Davis hieruit dat het is belangrijk is dat musea en erfgoedinstellingen immaterieel cultureel erfgoed documenteren, waarborgen en interpreteren. Het zou een centraal onderdeel moeten zijn van de taken van een museum.

Als belangrijkste taken van musea in het omgaan met immaterieel erfgoed noemt Peter Davis de identificatie van immaterieel erfgoed, documentatie en onderzoek. Een erfgoedinstelling kan als kennisinstituut dienen en een informerende rol hebben.

“museums are generally poor institutions for safeguarding ICH—the only problem is that there is no better institution to do so” (Kurin, 2004a:8)

Op de vraag waarom musea aandacht moeten besteden aan immaterieel erfgoed geeft Peter Davis als antwoord dat musea gewijd zijn aan het behouden van cultuur. Ze hebben lange ervaring in het promoten van cultureel erfgoed aan het publiek. Musea hebben experts in huis die gespecialiseerd zijn in verscheidene gebieden die waarde hechten aan cultuur, tradities en erfgoed. Dit geldt ook voor andere erfgoedinstellingen.

⁵⁶ Davis, Peter. *Safeguarding Intangible Cultural Heritage; the role of museums.*

Mogelijke problemen waar musea volgens Peter Davis mee te maken hebben is het behouden van de cultuuroverdracht wanneer immaterieel erfgoed vastgelegd wordt. Door immaterieel erfgoed in een museum setting te plaatsen en te scheiden van de buitenwereld wordt de overdracht op volgende generaties bemoeilijkt. Een ander probleem is het gevaar van het stilzetten van het immaterieel erfgoed en het stopzetten van verandering en ontwikkeling. Dit is een dilemma voor erfgoedinstellingen en culturele organisaties.

Ook Dorothy Noyes besteed aandacht aan bovenstaande problemen.⁵⁷ Zij stelt dat alle cultuur gerecycled is. Het is niet meer hetzelfde zodra het gereproduceerd wordt in een museum, vastgelegd in een boek. *“A tiger in het museum is a tiger in a museum and not a tiger”*. (Leontine Meijer-van Mensch) In een museum vallen de sociale doeleinden van een traditie weg, maar wordt de traditie een object van verering op zich. Dit noemt Noyes monument van culturele identiteit, beschermt van invloeden uit de buitenwereld en verval. Immaterieel erfgoed kan bevroren in de tijd worden als het in een museum wordt vastgelegd.

Volgens Peter Davis is het voortbestaan van immaterieel erfgoed afhankelijk van de overdracht van gemeenschappen, de dragers van een traditie. Erfgoedinstellingen kunnen alleen het immaterieel erfgoed vastleggen op een bepaald moment in de tijd en daarmee ook interpreteren. In de afgelopen decennia zijn veel objecten die horen bij bepaalde tradities of rituelen in musea tentoongesteld. Dit is het tastbare deel van een traditie. Musea en erfgoedinstellingen moeten nieuwe netwerken opbouwen en een nieuwe manier van werken aannemen als het gaat om immaterieel erfgoed.

Dragers van immaterieel erfgoed moeten een speciale plek krijgen binnen het museum. De huidige technieken van interpretatie van een interactie met immaterieel erfgoed zijn: demonstraties, discussies met erfgoedgemeenschappen, betrekken van het publiek. Overdracht (en dus bescherming) van immaterieel erfgoed zou centrale doelstelling van erfgoedinstellingen moeten zijn volgens Peter Davis. Partnerschappen en samenwerkingen met gemeenschappen zijn hierbij van essentieel belang.

Wanneer deze theorie wordt toegepast op dit onderzoek dan kan men concluderen dat erfgoedinstellingen een rol kunnen spelen in de waarborging van hartjesdag door aandacht aan dit onderwerp te besteden, bijvoorbeeld door het maken van een tentoonstelling waarin hartjesdag belicht wordt. Ook kan er informatie worden ontsloten over deze traditie en over diens geschiedenis. Hiervoor kan dit onderzoek gebruikt worden. Erfgoedinstellingen kunnen een informerende en educatieve rol voor het publiek spelen door tradities, zoals hartjesdag, vast te leggen.

Zoals professor Peter Davis zegt: erfgoedinstellingen zijn geen dragers van een traditie. Erfgoedinstellingen kunnen wel samenwerken met de dragers van hartjesdag. (Stichting Hartjesdagen, NV Zeedijk, de homo community) Samenwerking levert beide partijen een voordeel op, men kan gebruik maken van elkaars kennis en ervaring. Erfgoedinstellingen kunnen profiteren van de betrokkenheid van de mensen bij hartjesdag en kunnen tevens verhalen en/of objecten verzamelen van deze gemeenschappen die de informatie over deze traditie zullen verlevendigen en versterken.

⁵⁷ Noyes. ‘Tradition: Three traditions’: 245.

7.2 Voorbeelden van tradities in een museale omgeving

Een voorbeeld van een tentoonstelling over immaterieel erfgoed is de tentoonstelling *Feest! Weet wat je viert* die te zien was in het Catharijneconvent in 2006 en 2007. In deze tentoonstelling werden verschillende feesten belicht uit Nederland. Religieuze feesten, verjaardagen en seizoensgebonden feesten. De tentoonstelling was gericht op kinderen vanaf vier jaar en op families. Er zaten veel interactieve elementen in de tentoonstelling, zoals bijvoorbeeld een quiz. De betekenis en achtergrond van deze verschillende feesten werd belicht door objecten, afbeeldingen, opnames en teksten. De tentoonstelling heeft een speciale onderscheiding gekregen in het European Museum Forum in 2008.⁵⁸

Een ander voorbeeld dat ter inspiratie kan dienen voor hartjesdag is een onderzoek van erfgoedantropologe Barbara Benders naar de Stonehenge in Engeland. De Stonehenge heeft een nog onduidelijkere oorsprong dan hartjesdag. Barbara Benders deed onderzoek naar de verschillende betekenissen die door mensen aan de Stonehenge worden toegekend. Hierover liet zij een tentoonstelling maken waarin zij verschillende invalshoeken en varianten van de Stonehenge belichtte. Op deze manier ontstond er een serie verhalen over de Stonehenge beschreven vanuit verschillende perspectieven. Lokale bewoners, archeologen, wetenschappers, medewerkers van de National Trust en volgelingen van de New Age beweging zijn hier onder andere voor geïnterviewd. Door al deze interpretaties bij elkaar te brengen ontstond er een verdichting van betekenis.⁵⁹

⁵⁸ 'Feest! Weet wat je viert' *Platvorm*.

<http://platvorm.nl/norm.html?projecten_id=4&projecten_media_id=10&categorie_id_goal=2>

⁵⁹ 'Gesprek met Rob van der Laarse' *Plaatsen van betekenis*.

<<http://www.plaatsenvanbetekenis.nl/ontwikkelforum/redactioneel-concept/onderzoek-naar-redactieformat/gesprek-met-rob-van-der-laarse/>>

7.3 Aanbevelingen Amsterdam Museum, Stadsarchief Amsterdam en het VIE

Hartjesdag is een interessant onderwerp voor erfgoedinstellingen vanwege de dynamische geschiedenis en de huidige viering van het feest. Het is een Amsterdamse traditie die ver terug gaat in de tijd, veel veranderd is en altijd voor veel ophef heeft gezorgd vanwege de vaak losbandige wijze waarop het gevierd werd. Het onstuimige karakter van hartjesdag is iets dat steeds terugkomt en waar de huidige viering ook om bekend staat.

Het Amsterdam Museum en het Stadsarchief hebben beide aangegeven interesse te hebben in het onderwerp hartjesdag en staan open voor ideeën om hier aandacht aan te besteden. Hieronder zal een gezamenlijk advies worden gegeven voor beide instellingen, omdat samenwerking beide partijen voordeel kan opleveren.

Adviezen Amsterdam Museum en Stadsarchief Amsterdam

- Het eerste advies is het vastleggen en documenteren van de historie van hartjesdag. Het Stadsarchief beschikt over veel informatie over de geschiedenis van hartjesdag, maar dit is verspreid over verschillende archieven, waarvan de meeste niet digitaal ontsloten zijn. Dit onderzoek kan gebruikt worden voor het documenteren van de geschiedenis van hartjesdag door het Stadsarchief en het Amsterdam Museum. Informatie uit het onderzoek kan ontsloten worden voor het publiek, bijvoorbeeld via de website. Het Amsterdam Museum heeft aangegeven dat zij geïnteresseerd zijn in het publiceren van verhalen en informatie over de hartjesdagen op hun website.
- Een volgend advies is om ook de hedendaagse viering van hartjesdag vast te leggen. Dit kan op verschillende manieren gedaan worden. Het Stadsarchief kan vragen of het de archieven van NV Zeedijk, de voormalige organisatoren van de hartjesdagen, in hun collectie op mag nemen. Het Amsterdam Museum kan objecten verzamelen van de viering van hartjesdag en het feest zou ook vastgelegd kunnen worden door het te filmen. Om de dynamiek van de hartjesdagen te laten zien zou elke paar jaar opnieuw de viering vastgelegd moeten worden.
- Het is belangrijk dat het Amsterdam Museum en het Stadsarchief samenwerken met de gemeenschappen die betrokken zijn bij hartjesdag. Deze samenwerking is goed te bereiken door middel van het voorgaande advies. Zonder een goede samenwerking met de gemeenschappen die betrokken zijn bij hartjesdag, is het niet mogelijk om hartjesdag zoals het nu gevierd wordt in al haar gelaagdheid weer te geven.
- Tot slot kunnen het Stadsarchief Amsterdam en het Amsterdam Museum bijdragen aan de waarborging van hartjesdag door hier een tentoonstelling over te maken. Deze tentoonstelling zou kunnen gaan over losbandigheid in Amsterdam. Hierin kan het baldadige karakter van hartjesdag belicht worden. Maar hartjesdag kan zo ook worden vergeleken met andere Amsterdamse feesten en tradities, zoals de Gay Pride of koninginndag. Voor deze tentoonstelling kunnen beide musea putten uit hun eigen collectie. Het Stadsarchief beschikt over vele bronnen met betrekking tot hartjesdag en zo heeft het Amsterdam Museum bijvoorbeeld het schilderij 'Hartjesdag' door Johan Coenraad Braakensiek in haar collectie.

Advies VIE

- Een advies voor het VIE is het aannemen van een meer actieve benaderingswijze ten opzichte van gemeenschappen. Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk wisten beide niet van het bestaan van het VIE of de Nationale Inventaris. Gemeenschappen moeten zelf een traditie voordragen voordat deze op de Nationale Inventaris komt. Veel gemeenschappen weten dit niet en het VIE kan daarom proberen zelf een actievere rol aan te nemen in dit proces.

Hoofdstuk 8. Conclusies

In deze conclusie zal antwoord worden gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek: **Wat is de visie van erfgoeddragers en erfgoedinstellingen ten aanzien van de hartjesdagen en welke adviezen kunnen worden gegeven waar het gaat om toekomstige initiatieven?**

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zullen eerst de deelvragen beantwoord worden.

1. Wat is hartjesdag voor een soort feest? Met wat voor soort traditie hebben we hier te maken, hoe ziet de dynamiek rond het feest eruit?

Als men naar de historie van hartjesdag kijkt dan wordt duidelijk dat er een aantal elementen van herhaling aanwezig zijn in de viering van het feest door de jaren heen. De constante lijn van hartjesdag is dat het een feest is dat uitbundig gevierd wordt met een losbandig imago. Activiteiten die telkens terugkwamen en ook nu vertegenwoordigd zijn in de viering van hartjesdag zijn dansen, het drinken van alcohol, eten en het samenkomen van mensen.

Het is ook duidelijk dat er in de loop van de geschiedenis veel ambivalentie rondom hartjesdag bestond. Er zijn altijd aanhangers van het feest geweest en groepen die zich ingezet hebben voor de voortgang van dit feest. Tegenover deze groepen stonden mensen die neerkeken op hartjesdag vanwege de baldadigheid die vaak gepaard ging met het feest en de incidenten die plaatsvonden wanneer het feest uit de hand liep.

Hartjesdag is veranderd qua inhoud en betekenis. Het feest is veranderd van volksfeest, naar buurtfeest, naar homo-feest. In de geschiedenis van hartjesdag is zichtbaar dat er steeds zowel behoudende als vernieuwende krachten aanwezig zijn. Nieuwe groepen raken betrokken bij het feest, eigenen zich dit toe en geven een nieuwe draai aan hartjesdag.

Hartjesdag is tegenwoordig een feest dat valt in het weekend voor de derde maandag van augustus in Amsterdam. Het wordt gevierd op de Zeedijk en georganiseerd door Stichting Hartjesdagen. Het feest wordt elk jaar georganiseerd voor de buurtbewoners van de Zeedijk en andere Amsterdammers. Er worden verschillende activiteiten georganiseerd zoals optredens van artiesten, opera, een buurtbrunch en parade waarbij men verkleed gaat. Het feest is de afgelopen jaren in populariteit gestegen, voornamelijk vanwege deze parade.

De parade heeft een nieuwe doelgroep aangetrokken: de homo community en transgenders. Zij konden zich vinden in het thema van verkleeden en paraderen. Deze groep heeft het feest zich eigengemaakt en dit zijn nu de grootste groep vierders van de hedendaagse hartjesdag.

2. Welke partijen spelen een rol bij de hedendaagse viering en wat houdt deze rol in?

De belangrijkste partijen die een rol spelen bij de hedendaagse viering van hartjesdag zijn Stichting Hartjesdagen, NV Zeedijk en de homo community.

Stichting Hartjesdagen is de organisator van de hartjesdagen. Zij zetten zich in voor de voortzetting van de hartjesdagen en zijn verantwoordelijk voor alle evenementen die plaats vinden gedurende de hartjesdagen. Stichting Hartjesdagen kampt met financiële problemen en is niet zeker van de toekomst van de organisatie van de hartjesdagen.

NV Zeedijk is twaalf jaar lang de organisator geweest van de hartjesdagen. In 2009 werd de organisatie van het feest overgedragen aan Stichting Hartjesdagen, die toen werd opgericht. Het oorspronkelijke doel van NV Zeedijk was behaald: het creëren van een positievere bekendheid voor de Zeedijk. NV Zeedijk is nog wel hoofdsponsor van de hartjesdagen.

Tot slot is de homo community een gemeenschap die betrokken is bij de hartjesdagen. Zij zijn echter niet betrokken in het feest in organisatorische zin, maar vormen sinds kort de grootste groep bezoekers die afkomt op de hartjesdagen. De homo community schaart zich niet onder een bepaalde stichting of vereniging in verband tot de hartjesdagen.

3. Wat zijn de visies van relevante erfgoedinstellingen op tradities en met name op hartjesdag?

Van de geïnterviewde instellingen houdt voornamelijk het VIE zich actief bezig met tradities, omdat dit een van de kerntaken van deze organisatie is. Het Stadsarchief Amsterdam heeft geen duidelijk beleid omtrent tradities of immaterieel erfgoed en is vooral bezig met verzamelen en documenteren, vaak zonder specifiek meer aandacht aan een bepaald onderwerp te besteden. Het Amsterdam Museum besteedt aandacht aan immaterieel erfgoed (niet per se tradities) door het verzamelen van verhalen, *oral history* en samenwerking met gemeenschappen.

Op dit moment heeft het Stadsarchief niet voldoende financiële middelen en is er geen specifiek beleid voor extra projecten of om meer aandacht te besteden aan een bepaald thema. Het Stadsarchief zou graag materiaal willen verzamelen omtrent verschillende tradities. Dit is geen makkelijke opgave, want particulieren zijn niet verplicht om hun archieven over te dragen aan het Stadsarchief. De gemeente is hiertoe wel verplicht, maar het zijn voornamelijk particuliere organisaties en gemeenschappen die zich bezig houden met tradities en hierover informatie bezitten.

Het Amsterdam Museum houdt zich bezig met tradities en immaterieel erfgoed. Dit gebeurt vooral in de vorm van projecten zoals het Geheugen van Oost, of Buurtwinkels. Dit is zijn participatieve projecten waarbij verhalen van mensen worden vastgelegd. Deze verhalen worden openbaar gemaakt door deze te publiceren op een website. Het Amsterdam Museum vindt de rol van erfgoedinstellingen in het waarborgen van immaterieel erfgoed belangrijk.

Voor het VIE is het aandacht besteden aan tradities een kerntaak. In het verleden was het VIE specifiek gericht op volkscultuur, in de breedste zin van het woord. Hierbij richtte het VIE zich op Nederlandse gebruiken die een rol spelen in onze samenleving. Tegenwoordig is het VIE niet meer alleen gericht op volkscultuur, maar houdt het zich ook bezig met de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed.

Het Amsterdam Museum en het VIE delen dezelfde mening over de rol van erfgoedinstellingen in het waarborgen van tradities. Namelijk dat erfgoedinstellingen niet de drager van een traditie zijn, maar hier wel aandacht aan kunnen besteden door het verloop van een traditie vast te leggen. Daarnaast noemen het Amsterdam Museum en het VIE allebei de verandering en dynamiek in tradities als belangrijk aspect waar erfgoedinstellingen aandacht aan kunnen besteden.

De geïnterviewde instellingen hebben interesse in hartjesdag en zouden hier eventueel ook aandacht aan willen besteden door middel van het maken van een tentoonstelling of het publiceren van informatie over hartjesdag en dit onderzoek.

4. Welke adviezen kunnen gegeven worden aan gemeenschappen en relevante erfgoedinstellingen over het besteden van aandacht aan hartjesdag in de toekomst?

Belangrijke adviezen die aan de gemeenschappen worden gegeven voor het waarborgen van hartjesdag in de toekomst zijn: het accepteren van verandering, het in gesprek gaan met de homo community, het inzetten van de historie van hartjesdag als middel van waarborging en het indienen van hartjesdag als voordracht voor de Nationale Inventaris van het VIE.

Belangrijke adviezen die aan de erfgoedinstellingen worden gegeven voor het waarborgen van hartjesdag in de toekomst zijn: het vastleggen en documenteren van de geschiedenis van hartjesdag, het vastleggen en documenteren van de huidige viering van hartjesdag, samenwerking met de gemeenschappen en het aandacht besteden aan hartjesdag in de vorm van een tentoonstelling.

De uitkomsten van de deelvragen leiden tot het antwoord op de hoofdvraag van het onderzoek: **Wat is de visie van erfgoeddragers en erfgoedinstellingen ten aanzien van de hartjesdagen en welke adviezen kunnen worden gegeven waar het gaat om toekomstige initiatieven?**

De visie van erfgoeddragers, de gemeenschappen, ten aanzien van hartjesdagen is dat dit een Amsterdamse traditie is met een belangrijk buurt aspect. De hartjesdagen staan sinds een aantal jaar in de belangstelling van een nieuwe groep: de homo community en transgenders. Hierdoor heeft het feest een ander karakter gekregen dan de gemeenschappen graag zouden willen. Zij reageren hierop door de hartjesdagen trachten te behouden zoals deze een aantal jaar geleden waren.

Erfgoedinstellingen beschouwen de hartjesdagen als een interessante traditie die gekenmerkt wordt door een sterke dynamiek. Erfgoedinstellingen willen zich inzetten om de traditie van de hartjesdagen te waarborgen en zoeken naar een vorm waarop zij dit kunnen doen. Erfgoedinstellingen zien de gemeenschappen als de dragers van de hartjesdagen die verantwoordelijk zijn voor de voortzetting van het feest, maar willen in dit proces wel een ondersteunende rol spelen.

Adviezen die aan de gemeenschappen gegeven kunnen worden als het gaat om toekomstige initiatieven zijn: het accepteren van verandering, het in gesprek gaan met de homo community, het inzetten van de historie van hartjesdag als middel van waarborging en het indienen van hartjesdag als voordracht voor de Nationale Inventaris van het VIE.

Adviezen die aan de erfgoedinstellingen gegeven kunnen worden als het gaat om toekomstige initiatieven zijn: het vastleggen en documenteren van de geschiedenis van hartjesdag, het vastleggen en documenteren van de huidige viering van hartjesdag, samenwerking met de gemeenschappen en het aandacht besteden aan hartjesdag in de vorm van een tentoonstelling.

Literatuurlijst

Archieven

Stadsarchief Amsterdam

Inv. Nr. 15002, Collectie Haijen. *Hartjesdag 1957 – 1980*, 1 omslag, Ons Amsterdam, 1980.

Inv. Nr. 1148118, *hartjes-dag; in een vrolijke wandeling beschouwd; van Haarlem tot Amsterdam*. Amsterdam: M. van Kolm, 1820.

Inv. Nr. 5225, Archief van de Politie. *Stukken betreffende de viering van hartjesdag*, 14 omslagen, 1928-1940 en 1945-1952.

Inv. Nr. 1148117, *de wandelende beschouwer wegens het gebeurde op de Hartjes-dag; te Haarlem en Amsterdam*. Amsterdam: M. van Kolm, 1822.

Artikelen

Helsloot, John. 'Feest en vermaak. Sinterklaasfeest in de 19^e en 20^e eeuw.' *Gewoon en toch bijzonder, alledaagse geschiedenissen uit het Zeeuwse verleden*, 2000, nr. 129 (1999): p.25 – p.34.

Noyes, Dorothy. 'Tradition: Three traditions.' *Journal of folklore research*, volume 46, nr. 3 (2009): p. 233 – 268.

Munster, M.D.M. 'Hartjesdag.' *Amstel Mare*, jrg. 18, nr. 3 (2007)

Van der Zeijden, Albert. 'Palmpasen & pinksterbruid. Over feesten.' *het Alledaagse leven*, volume 29 (2009)

Interviews

Dikker, Hans. Persoonlijk interview. 18 april 2013.

Alberts, Janny. Persoonlijk interview. 6 mei 2013.

Snel, Hamen. Persoonlijk interview. 4 februari 2013.

De Wildt, Annemarie. Persoonlijk interview. 15 mei 2013.

Lezingen

Davis, Peter. *Safeguarding Intangible Cultural Heritage; the role of museums*. Reinwardt Adademie, Amsterdam, April 2013.

Dibbits, Hester. *Voor 't nut van het algemeen. Erfgoedbeleid in dienst van onderzoek*. Bijeenkomst: erfgoed: van wie, voor wie? Amsterdam, mei 2013.

Literatuur

Baarda, D.B, M.P.M. de Goede. *Basisboek methoden en technieken. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Leiden: Stenfert Kroese Uitgevers, 1990: p. 135 – 156.

Den Boer, Piet. 'Hoe Amsterdam zijn kermis terugkreeg (876-1947).' In: Jacobs, Johanna, red. *Kennis, kunstjes en kunnen: kermis: de wondere wereld van glans en glitter*. 1^e druk. Amsterdam: Sun, 2002.

Dibbits, Hester, e.a. *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat*. Amsterdam: University press, 2011: p. 19 – p. 125.

Frijhof, Willem. *Dynamisch Erfgoed*. Amsterdam: uitgeverij SUN, 2007: p. 7 – p. 72.

Ter Gouw, Jan. *De volksvermaken*. Haarlem: Erven F. Bohn, 1871: p. 146 – p.153.

De Haarlemse hartjesdag of de vermakelyke konynenvangst: zijnde voorzien met allerhande soorten van nieuwe, aardige, grappige en snaakse liederen: op de nieuwste en bekende voyzen. Amsterdam: uitgever onbekend, 1738.

Haneveld, G.T. *Uit het hart gegrepen. Verhalen, gezegdes en gebruiken rond het hart*. Utrecht: Kosmos, 1993.

Hobsbawm, Eric, Terrence Ranger. *The invention of tradition*. Cambridge University Press, 1992: p. 263 – p.309.

Van 't Hull, Faye. *Saudade. Safeguarding Immaterieel Cultureel Erfgoed: een casestudy naar de Fado. Een onderzoek in Portugal voor een bachelorscriptie*. Reinwardt Academie: juni 2012: p. 14 – p. 33.

Kruk, Yvonne. *Een stukje potlood van twee-en-een-halve centimeter*. Amsterdam: Calbona, 2007.

Van der Laarse, Rob, red. *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering*. Amsterdam: Het Spinhuis, 2005: p. 7 –p. 43.

Magyrus, Abraham. *Almanachs Heyligen, of history der opkomst, voortgang, en viering van alle de Heyligen, die doorgaans in den Almanach, met roode letters geteekend, en door de Roomsgesinden met Godsdienstige eer gediend worden: Verrijkt met raare spreuken en Historien*. Amsterdam: Ten Hoorn, 1692.

Magyrus, Abraham. *Almanachs Heiligen, of history der opkomst, voortgang, en viering van alle de Heyligen, die doorgaans met roode letters in den almanach aangewezen zyn, en door de Roomsgesinde met Gods-dienstige eere gediendt worden*. Amsterdam: Ten Hoorn, 1717.

Roosjakkers, Gerard. *Volkscultuur. De rituelen van het dagelijks leven*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, 2001: p. 5 – p.54.

Stengs, Irene. *Nieuw in Nederland*. Amsterdam University Press, 2012.

Websites

'Bestuur' *Stichting Hartjesdagen*. Datum publicatie onbekend. 13 april 2013.
<<http://www.stichtinghartjesdagen.nl/bestuur.htm>>

Buurtwinkels. Datum publicatie onbekend. 6 mei 2013
<<http://buurtwinkels.amsterdammuseum.nl/>>

'Feest! Weet wat je viert' *Platvorm*. Datum publicatie onbekend. 26 februari 2013
<http://platvorm.nl/norm.html?projecten_id=4&projecten_media_id=10&categorieen_id_goal=2>

Geheugen van Oost. Datum publicatie onbekend. 15 mei 2013
<<http://www.geheugenvanoost.nl/>>

'Gesprek met Rob van der Laarse' *Plaatsen van betekenis*. Datum publicatie onbekend. 1 maart 2013
<<http://www.plaatsenvanbetekenis.nl/ontwikkelforum/redactioneel-concept/onderzoek-naar-redactieformat/gesprek-met-rob-van-der-laarse/>>

'Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland' *Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*. Datum publicatie onbekend. 14 maart 2013
<http://www.volkscultuur.nl/nationale-inventaris_40.html>

'Nationale UNESCO Commissie' *UNESCO*. Datum publicatie onbekend. 17 mei 2013
<<http://www.unesco.nl/nationale-unesco-commissie>>

'Nederland besluit tot ratificatie UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed' *UNESCO*. 20 april 2012. 29 maart 2013
<<http://www.unesco.nl/artikel/nederland-besluit-tot-ratificatie-unesco-conventie-immaterieel-erfgoed>>

'Over ons' *Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed*. Datum publicatie onbekend. 4 maart 2013
<http://www.volkscultuur.nl/over-ons_4.html>

Stadsarchief Amsterdam. Datum publicatie onbekend. 3 maart 2013
<<http://stadsarchief.amsterdam.nl/>>

'Startschot uitvoering UNESCO-verdrag Immaterieel Erfgoed' *Rijksoverheid*. 30 augustus 2012. 8 februari 2013
<<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/08/30/startschot-uitvoering-unesco-verdrag-immaterieel-erfgoed.html>>

'Text of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage' *UNESCO*. Datum publicatie onbekend. 13 april 2013
<<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006>>

Bijlagen

Bijlage 1

Interview vragen

Buurtvereniging Zeedijk en Stichting hartjesdagen

- Wat voor soort feest is hartjesdag volgens u?
- Wie beschouwt u als de belangrijkste doelgroep van het feest?
- Wie zijn er betrokken bij de organisatie? Waar staat de organisatie voor?
- Wat weet u over de geschiedenis van hartjesdag?
- Wordt er op dit moment iets gedaan met de geschiedenis van hartjesdag? Zo ja wat dan?
- Hoe denkt u over een samenvoeging van de hartjesdagen en de Gay Pride?
- Wie is er op het idee gekomen om hartjesdag nieuw leven in te blazen? Hoe is dat idee ontstaan?
- Welke elementen in de viering van de hartjesdagen vindt u belangrijk? Waarom?
- Beschouwt u de hartjesdagen als een traditie? Waarom wel/niet?
- Vindt u het belangrijk dat de hartjesdagen worden doorgegeven aan een volgende generatie?
- Hoe ziet u de toekomst van hartjesdag?
- Wat zou u vinden van een samenwerking met een museum of erfgoedinstelling?
- Ziet u samenwerking met een museum of UNESCO als een manier van waarborging?
- Bent u bekend met de Nationale Inventaris?

Stadsarchief Amsterdam en Amsterdam Museum

- Wat weet u over (de geschiedenis van) hartjesdag?
- Hoe ziet u de rol van erfgoedinstellingen in het waarborgen van tradities en immaterieel erfgoed?
- Besteedt het Stadsarchief/Amsterdam Museum op dit moment aandacht aan tradities?
- Zou u openstaan voor samenwerking met een gemeenschap?
- Heeft het Stadsarchief/Amsterdam Museum interesse in het maken van een tentoonstelling over hartjesdag?
- Bent u bekend met de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Erfgoed van UNESCO?
- Wat ervaart u als moeilijkheden bij het vastleggen van immaterieel erfgoed en tradities?
- Hoe ziet u de toekomst van hartjesdag?

VIE

- Wat zijn de kerntaken van het VIE?
- Wat is uw visie op de taak van erfgoedinstellingen in het waarborgen van tradities en immaterieel erfgoed?
- Wat kunt u mij vertellen over de Nationale Inventaris?
- Wat kunt u mij vertellen over de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed?
- Bent u bekend met de geschiedenis van hartjesdag?
- Besteedt het VIE op dit moment aandacht aan hartjesdag?
- Kunt u mij meer vertellen over de inhoud en dynamiek van hartjesdag?

Bijlage 2

Interview Stichting Hartjesdagen

Hans Dikker, 18 april 2013

Hans Dikker is eigenaar van verscheidene cafés en hotels rondom de Zeedijk en is de penningmeester van Stichting Hartjesdagen. Stichting Hartjesdagen is een kleine organisatie die verantwoordelijk is voor de organisatie van de hartjesdagen en telt officieel vier mensen: voorzitter Arjan de Wit, secretaris Ton van den Brink, bestuurslid Ger van der Valk en penningmeester Hans Dikker. Arjan de Wit en Ger van der Valk maken officieel nog deel uit van het bestuur van Stichting Hartjesdagen, maar in de praktijk zijn zij geen actieve bestuursleden meer. Omdat de organisatie zo klein is wordt er in nauw verband samengewerkt en worden alle beslissen gezamenlijk genomen. In het organiseren van de hartjesdagen wordt de stichting gesteund door café het Mandje.

Hans Dikker weet niet veel over de geschiedenis van hartjesdag, zijn kennis over het verleden van het feest reikt tot wat er op internet over te vinden is. Hier verwijst hij ook naar als ik naar de geschiedenis van het feest vraag. Als oorsprong van de hartjesdagen wordt door Stichting Hartjesdagen verwezen naar 'hertjesdag' in de middeleeuwen, een dag waarop het gewone volk op het land van de adel mocht jagen.

Op dit moment wordt er weinig gedaan door Stichting Hartjesdagen met de geschiedenis van het feest. Er wordt niet naar het verleden verwezen en ook de activiteiten die worden georganiseerd tijdens de hartjesdagen hebben vrijwel geen relatie met het verleden. Een uitzondering hierop is de hartjesparade, 'het flaneren van dames en heren' genoemd. Tijdens deze parade verkleden mannen zich als vrouwen en vrouwen verkleden zich als mannen. Dit is een verwijzing naar het verleden, verkleden speelde vroeger een grote rol in de viering van hartjesdag. Met name in de achttiende en negentiende eeuw kwam dit aspect naar voren. De reden dat mannen en vrouwen van kleding ruilden kwam voort uit armoede, het volk had geen geld om verkleedkleden te kopen.

Men kan alleen deze link met het verleden leggen als men de geschiedenis van hartjesdag kent. Stichting Hartjesdagen verwijst zelf namelijk niet naar het verleden. De inhoud van deze parade is ook veranderd. De homo community en transgenders hebben de hartjesparade opgepikt en deze zich toegeëigend. De hartjesparade wordt nu gedomineerd door deze groepen, die zich ieder jaar volledig uitdossen in de meest excentrieke outfits om de begeerde titel van 'hartje van het jaar' te winnen.

Hans Dikker wil benadrukken dat "de hartjesdagen geen gay feest zijn." Er gaan verschillende geluiden op om de hartjesdagen samen te voegen met de Gay Pride en deze daar een onderdeel van te maken. Dit zou een mogelijke oplossing zijn voor de financiële problemen. Hans Dikker is hier niet over te spreken. Hiermee zou volgens hem het originele karakter van de hartjesdagen verloren gaan.

De belangrijkste doelgroep van de hartjesdagen zijn volgens Hans Dikker de buurtbewoners van de Zeedijk. In de praktijk komen er ieder jaar duizenden mensen vanuit heel Nederland (dus allemaal mensen die niet tot deze doelgroep behoren) naar Amsterdam om de hartjesdagen te vieren. Dit zijn dan voornamelijk homoseksuelen en transgenders die komen om zich extravagant te kleden en te paraderen tijdens de hartjesparade.

Volgens Hans Dikker is het kernpunt van het feest dat de hartjesdagen berusten op een oude traditie, dat mensen uit de buurt samenkomen en samen lol maken. Hij ziet de hartjesdagen als een buurt- en volksfeest en wil dit graag zo houden. De kleinschaligheid is hierbij belangrijk. Er zijn afspraken gemaakt met de gemeente om niet teveel media aandacht aan het feest te besteden. Er worden geen advertenties in kranten geplaatst en het aanbod van nieuwszender AT5 om een reportage over de hartjesdagen te maken is afgewimpeld. Ook al zou deze publiciteit de Stichting Hartjesdagen meer geld kunnen opleveren, dit zou er ook voor zorgen dat er nog meer mensen naar de hartjesdagen zouden komen. Dit wil de stichting vermijden, omdat de bezoekersaantallen nu al te groot zijn en de gemeente het feest dan waarschijnlijk geheel zal verbieden. Daarnaast wil Stichting Hartjesdagen niet dat de hartjesdagen een commercieel feest wordt.

Als belangrijke elementen van de hartjesdagen noemt Hans Dikker het saamhorigheidsgevoel en de onderlinge binding tussen de buurtbewoners en ook de ondernemers. De buurtbrunch die elk jaar op de hartjesdagen plaatsvindt maakt hier een belangrijk onderdeel van uit. Hans Dikker hoopt de hartjesdagen te kunnen overdragen aan de volgende generatie, hij vindt het een belangrijke traditie die bij Amsterdam hoort. De Stichting Hartjesdagen zal zich blijven inzetten voor de organisatie van de hartjesdagen.

Dit jaar gaan de hartjesdagen hoogstwaarschijnlijk niet door. Stichting Hartjesdagen kampt met geldgebrek en bijna alle sponsors hebben hun bijdrage ingetrokken. Vanwege de economische crisis is er te weinig financieel draagvlak voor het feest. Daarnaast is er onenigheid met de gemeente, die ook een financieel tekort heeft, over de organisatie van de hartjesdagen. Volgens de gemeente Amsterdam waren er de afgelopen jaren teveel bezoekers en feestvierders en was het feest daardoor niet meer te controleren. Hierdoor zou de veiligheid in het gedrang komen.

Hans Dikker denkt het feest naar een nieuwe formule getild moet worden om de voortzetting van de hartjesdagen te kunnen waarborgen. Als er geen verandering plaatsvindt dan zal het feest een eenzame dood sterven. Dat zou heel jammer zijn. Stichting Hartjesdagen heeft een crowdfunding actie gestart om geld in te zamelen voor de hartjesdagen. Hierbij hebben ze hun achterban gevraagd om een donatie te doen voor het feest. Dit heeft helaas nog niet genoeg opgeleverd. De actie loopt nog, maar Hans Dikker heeft er weinig vertrouwen in dat dit voldoende geld gaat opleveren.

In 2009 was de totale begroting voor de organisatie van de hartjesdagen 6000 euro, NV Zeedijk was toen hoofdsponsor. Vorig jaar, in 2012, was de totale begroting van het feest 16000 euro. De totale begroting van dit jaar zou tussen de 18000 en 20000 euro uitkomen, vanwege de aangescherpte veiligheidseisen door de gemeente Amsterdam. Deze kosten kunnen niet door de Stichting Hartjesdagen gedekt worden en er zijn niet voldoende sponsors.

Ook al gaat het feest dit jaar officieel niet door, Hans Dikker maakt zich geen zorgen over de voortzetting van de hartjesdagen. Hij gaat er van uit dat er toch een paar duizend mensen naar de Zeedijk zullen komen in het weekend dat de hartjesdagen normaliter georganiseerd worden. Deze mensen zullen hoe dan ook het feest vieren, zich verkleeden en zich vermaken. Hans Dikker hoopt dat deze feestvierders en de drukte, ondanks geen officiële viering, druk uit zal oefenen op de gemeente om de hartjesdagen in het vervolg (financieel) te steunen. Dit zal duidelijk maken dat de hartjesdagen voor veel mensen een relevant feest is dat afstamt van een belangrijke traditie.

Stichting Hartjesdagen staat positief tegenover een mogelijke samenwerking met een culturele instelling. Iedereen die mee wil doen, mee wil organiseren of mee wil denken over de traditie is van harte welkom.

Bijlage 3

Interview NV Zeedijk

Janny Alberts en Jelle Stegenga, 6 mei 2013

Janny Alberts is directrice van de NV Zeedijk. In 1997 en 1998 was zij gast op de hartjesdagen. Zij is betrokken geweest vanaf het begin van de herleving van de hartjesdagen. In 1999 is Janny Alberts betrokken bij het organiseren van de hartjesdagen.

Jelle Stegenga is PR medewerker van NV Zeedijk. Hij houdt zich bezig met het vergroten van de zichtbaarheid van de Zeedijk.

NV Zeedijk is twaalf jaar lang de organisator geweest van de hartjesdagen. In 2009 werd de organisatie van het feest overgedragen aan Stichtingen Hartjesdagen, die toen werd opgericht. Het oorspronkelijke doel van NV Zeedijk was behaald: het creëren van een positievere bekendheid voor de Zeedijk. NV Zeedijk is nog wel hoofdsponsor van de hartjesdagen. Deze sponsoring is op voorwaarde dat elk jaar het opera-am en de buurtbrunch plaatsvindt. Deze activiteiten heeft de NV Zeedijk een aantal jaar geleden bedacht en zij willen graag dat deze onderdelen vertegenwoordigd blijven in de hartjesdagen.

Het initiatief tot de herleving van de hartjesdagen wordt door veel verschillende mensen geclaimd. Het waren bewoners en ondernemers van de Zeedijk die besloten hebben in 1997 om de oude traditie van hartjesdag nieuw leven in te blazen en te gebruiken om het indertijd slechte imago van de Zeedijk op te krikken en de Zeedijk op de kaart te zetten. Met de hartjesdagen wilden de bewoners en ondernemers van de Zeedijk laten zien dat dit een leuke buurt was die iets te bieden had.

Het initiatief voor de hartjesdagen kwam dus niet heel duidelijk vanuit een persoon. Er waren meerdere mensen bij dit idee betrokken. Het bleek echter niet makkelijk te zijn om het feest met zoveel mensen te organiseren. Veel mensen wilden een financiële bijdrage geven aan de hartjesdagen, maar zij wilden vervolgens ook zelf bepalen waar dat geld aan besteed werd. Zo is het gekomen dat de NV Zeedijk, voorheen Buurtvereniging Zeedijk, de taak op zich had genomen van het organiseren van de hartjesdagen. De NV Zeedijk was verantwoordelijk voor de organisatie tot 2009.

NV Zeedijk wist nooit precies waar de traditie van hartjesdag vandaag kwam, zij hadden zich niet verdiept in de geschiedenis van het feest. Men kende de verhalen over het ontstaan van hartjesdag vanuit Haarlem dat samenhangt met de hertenjacht. Ook waren sommige activiteiten die in het verleden hoorden bij de viering van hartjesdag wel bekend bij de buurtvereniging, zoals het verkleden. Dit thema is toegepast in de huidige viering van de hartjesdagen. Ook was bekend dat hartjesdag vroeger een losbandig imago had en dat er vaak veel kroegen werden afgegaan.

Sinds een aantal jaar worden de hartjesdagen geclaimd door de homoscene en gender community. Zij hebben het verkleedaspect van het feest opgepikt en dat zich eigen gemaakt. Door de massale aandacht van deze groep zijn de hartjesdagen in de afgelopen jaren heel populair geworden en heeft het feest een grote naamsbekendheid. Het trekt zelfs buitenlandse toeristen aan, die speciaal voor de hartjesdagen naar Amsterdam komen.

Een toevoeging van NV Zeedijk aan de hartjesdagen is het opera-am. Hierbij zingen bekende artiesten opera vanachter verschillende ramen in huizen van de Zeedijk. Janny Alberts noemt dit een nieuwe traditie die is voortgekomen uit de oude traditie van hartjesdag. Een andere toevoeging van NV Zeedijk aan de hartjesdagen is de buurtbrunch, met vierhonderd zitplaatsen, die elk jaar plaatsvindt. De vereniging vond het belangrijk om niet meer positieve bekendheid voor de Zeedijk te creëren, maar om ook iets te doen voor de buurtbewoners.

Janny Alberts noemt de hartjesdagen geen buurtfeest. De herleving van de hartjesdagen is ontstaan om de Zeedijk op de kaart te zetten en om een beter imago van de buurt te creëren. Ook al wordt er ook aandacht besteed aan de buurtbewoners, bijvoorbeeld door middel van de buurtbrunch, dit is niet de insteek van het feest. De Zeedijk wilde een positievere naamsbekendheid en meer omzet voor de lokale ondernemers. Dit begon kleinschalig, maar qua organisatie is dit in de loop der jaren uit de hand gelopen. Dit komt door de grote bekendheid die het feest nu geniet, voornamelijk binnen de homoscene.

Omstreeks 2006 heeft NV Zeedijk besloten om de hartjesparade (de parade waarbij mannen zich verkleden als vrouwen en vrouwen gekleed gaan als mannen) te schrappen. Deze beslissing was gemaakt naar aanleiding van de enorme hoeveelheid mensen die hierop afkwamen, hierdoor was de veiligheid niet meer te waarborgen. Men zou kunnen zeggen dat de hartjesparade, en misschien ook wel de hartjesdagen, ten onder zijn gegaan aan hun eigen succes. De hartjesparade is inmiddels weer terug in een iets andere vorm en heet nu 'dames en heren flaneren.'

NV Zeedijk wilde de publiciteit en media-aandacht die er was voor de hartjesdagen beperken omdat het feest inmiddels groter was geworden dan de organisatie aankon. Door het afschaffen van de parade bereikte NV Zeedijk echter het tegenovergestelde effect. Hier kwamen veel (negatieve) reacties op en er werd aandacht aan besteed in de media. Als protest tegen het afschaffen van de parade dosten een aantal mensen van de homo community zich volledig uit en kwamen zij aan in koetsjes. Dit was de manier waarop hartjesdag omstreeks 1900 gevierd werd en hiermee wilden deze mensen het verleden gebruiken als legitimering van de parade.

Nu is het de bedoeling van NV Zeedijk en Stichting Hartjesdagen om het feest weer kleinschaliger te maken en terug te gaan naar de tijd toen de hartjesdagen nog niet zo massaal onder de aandacht waren. Of dit gaat lukken is de vraag, want de hartjesdagen hebben nu eenmaal een nieuwe achterban die het feest graag op hun eigen manier in ere willen houden.

Vanwege de grote bekendheid en populariteit van de hartjesdagen gaat de organisatie hiervan gepaard met het aanvragen van veel vergunningen. Ook moet het feest aan allerlei veiligheidseisen voldoen omdat dit een grootschalig evenement is. Deze eisen zijn onlangs door de gemeente aangescherpt. Aan al deze zaken zijn kosten verbonden en hierdoor zijn er financiële problemen ontstaan. Het organiseren van de hartjesdagen leverde de NV Zeedijk (en nu de Stichting Hartjesdagen) geen financieel voordeel op, alleen de ondernemers hadden hier profijt van.

Als belangrijke elementen van de hartjesdagen noemt Janny Alberts de betrokkenheid van de bewoners en ondernemers bij het feest. Het betrekken van de bewoners vindt zij belangrijk, niet alleen tijdens de festiviteiten, maar ook in de aanloop daarvan. Bewoners moeten op de hoogte worden gesteld van de activiteiten die zullen plaatsvinden op de Zeedijk en uiteraard zullen zij worden uitgenodigd om hieraan deel te nemen.

Een vraag die de vereniging zichzelf stelt is: hoe kunnen de hartjesdagen bewaakt worden? Zij beschouwen deze traditie als cultureel erfgoed, maar zien ook dat de hartjesdagen een eigentijds en levend feest is, dat onderhevig is aan verandering.

NV Zeedijk is niet bekend met het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed of met de Nationale Inventaris. Nadat ik hierover informatie heb gegeven is de reactie enthousiast. NV Zeedijk staat positief tegenover een mogelijke samenwerking met een erfgoedinstelling of met het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, omdat zij het belangrijk vinden dat het verhaal van de traditie wordt verteld. Het vertellen van het verhaal over/achter hartjesdag zou zelfs het imago van het feest kunnen versterken en als economische kracht kunnen werken. Wel wil de NV Zeedijk duidelijke afspraken als er een samenwerking zou komen met andere instellingen of partijen.

Vroeger, in de negentiende eeuw, was er op hartjesdag een parade van Amsterdam naar Haarlem. Tot een aantal jaar geleden was er een parade op de Zeedijk en de Nieuwmarkt, de hartjesparade. Op de terugweg viel deze al uit elkaar. De aandacht en tijdsbesteding van mensen is veranderd. Dat is een verschil met vroeger. Mensen nemen of hebben geen tijd meer om ergens bij stil te staan of dergelijke activiteiten te ondernemen. Tradities zijn onderhevig aan invloeden van de tijd en de maatschappij. Als men bepaalde elementen in een traditie wil behouden dan moet daar zorg aan aandacht aan worden besteed, aldus Janny Alberts.

Een traditie heeft altijd de kant van een proces in zich. Dat wordt eigenlijk nooit onderschreven. Er vindt vrijwel nooit een moment van reflectie of evaluatie plaats. De hartjesdagen worden elk jaar georganiseerd, maar er wordt niet stilgestaan bij de manier waarop dat gaat en waarom men deze traditie wil voortzetten. Janny Alberts vindt het belangrijk dat er meer bewust wordt omgegaan met dit proces.

Het samenvoegen van de hartjesdagen met de Gay Pride vindt NV Zeedijk geen goed idee. De hartjesdagen hebben een eigen traditie en is wezenlijk iets anders dan de Gay Pride. De reden dat mensen deze feesten nu met elkaar in verband brengen is vanwege dezelfde homoscene die actief bij deze feesten betrokken is en de korte tijd tussen beide evenementen.

Misschien kunnen de hartjesdagen groeien naar een andere buurt. Zo is er meer ruimte en dit zou een oplossing zijn voor de grote hoeveelheid mensen die het evenement trekt. Vroeger werd hartjesdag ook in meer buurten dan alleen de Zeedijk gevierd. Misschien wil Haarlem ook wel weer iets met het feest doen. De parade zou weer terug kunnen komen, maar dan bijvoorbeeld tussen Amsterdam en Haarlem, zoals dat in de negentiende eeuw was.

Bijlage 4

Interview Stadsarchief Amsterdam

Harmen Snel, 4 februari 2013

Harmen Snel is senior medewerker publieksdiensten van het Stadsarchief Amsterdam. Dit interview is bedoeld om het Stadsarchief deelgenoot te maken van het afstudeerproject en om uit te zoeken of het Stadsarchief baat heeft bij het onderzoek dat uitgevoerd gaat worden.

Het Stadsarchief houdt zich bezig met veel verschillende onderwerpen omtrent de geschiedenis van Amsterdam. Door het documenteren van zoveel informatie over verschillende onderwerpen, is er geen tijd is om dieper in te gaan op een specifiek onderwerp of om iemand opdracht te geven onderzoek te doen naar bijvoorbeeld de geschiedenis van hartjesdag. Daar zijn op dit moment geen beschikbare medewerkers voor. Het Stadsarchief houdt zich dus bezig met veel verschillende onderwerpen, maar gaat vaak niet dieper in op een bepaald thema.

Op dit moment heeft het Stadsarchief niet voldoende financiële middelen en is er geen specifiek beleid voor extra projecten of om meer aandacht te besteden aan een bepaald thema. Het Stadsarchief zou graag materieel willen verzamelen omtrent verschillende tradities. Dit is geen makkelijke opgave, want particulieren zijn niet verplicht om hun archieven over te dragen aan het archief. De gemeente is hiertoe wel verplicht, maar het zijn voornamelijk particuliere organisaties en gemeenschappen die zich bezig houden met tradities en hierover informatie bezitten.

Omdat het Stadsarchief een historische instelling is, houdt zij zich voornamelijk bezig met het documenteren van de geschiedenis. Dit betekent niet dat het Stadsarchief zich niet bezig houdt met actuele thema's en andere onderwerpen. Wat zich afspeelt in de maatschappij is over dertig of veertig jaar ook geschiedenis. Het Stadsarchief is daarom ook bezig met het verzamelen van informatie waar momenteel geen specifieke waarde aan wordt gehecht. Over een aantal jaar is deze informatie mogelijk wel relevant en maakt deze onderdeel uit van een gedeeld verleden. Dit is ook een reden waarom het Stadsarchief bijvoorbeeld gegevens van bijvoorbeeld migrantenclubs wil bewaren. Hier is nu niet veel aandacht voor binnen de samenleving, maar over een aantal jaar zullen er mensen bij het archief komen met vragen over hun voorouders.

Hartjesdag komt terug in archieven van de politie en van de gemeenteraad. Het is bekend bij het Stadsarchief dat de traditie van hartjesdag bestaat en dat deze nu een andere vorm heeft dan vroeger, maar er wordt op dit moment niet veel gedaan met tradities door het Stadsarchief. Met de meeste onderwerpen is het Stadsarchief niet actief bezig in de zin dat zij hier iets anders mee doen dan archiveren en documenteren. Als er een interessante vraag van iemand komt of er een actueel onderwerp wordt aangedragen dan kan het Stadsarchief hier aandacht aan besteden. Nu is net bekend geworden dat de koningin aftreedt en dat Nederland een nieuwe koning krijgt. Als mensen dat nieuws horen dan gaan ze zich afvragen: hoe was dat geregeld in 1980 of in 1848? Op zo'n manier komt een dergelijk onderwerp in de belangstelling te staan door de actualiteit. Het Stadsarchief gaat dan ook kijken of zij interessante stukken in hun collectie hebben die relevant zijn voor het onderwerp om tentoon te stellen.

Harmen Snel vertelt dat hartjesdag altijd een losbandig feest geweest is. Hij noemt het een soort kermis in het kwadraat. De viering van hartjesdag gaat heel ver terug, er zijn bronnen te vinden over hartjesdag die dateren uit de zeventiende eeuw. Deze bronnen zijn alleen niet makkelijk leesbaar en daardoor moeilijk te interpreteren. Daarom raadt Harmen Snel aan om te beginnen met het raadplegen van meer recente bronnen, bijvoorbeeld met krantenartikelen uit Ons Amsterdam. Daarin is veel algemene informatie te vinden. Er is veel beschikbaar materiaal uit de negentiende eeuw over hartjesdag, bijvoorbeeld correspondentie van de gemeente of de politie over het feest.

Er is vooral iets te vinden over hartjesdag wanneer het feest uit de hand gelopen was. Dat is terug te vinden in nota's en archieven van de gemeente of de politie waarin bijvoorbeeld de regels rondom de viering van hartjesdag aangescherpt werden. Er werd vaak in de kranten geschreven over het uit de hand lopen van het feest van hartjesdag. Dit scheen vaker voor te komen in de negentiende en twintigste eeuw. Anekdoten uit deze bronnen kunnen gebruikt worden om het historisch onderzoek te verscherpen.

Men moet oppassen om niet een vertekend beeld te krijgen over de geschiedenis van hartjesdag door het bestuderen van deze bronnen waarin het feest vaak bekritiseerd wordt. Er werd nu eenmaal meer over het feest geschreven wanneer het uit de hand liep dan wanneer er sprake was van een vlekkeloos verloop. Wat deze bronnen uit het archief van de gemeente en de politie wel duidelijk maken is de ambivalentie die gepaard ging met het feest. Er zijn altijd voor- en tegenstanders geweest van hartjesdag, het feest kent verschillende kanten. Hartjesdag is lang een feest geweest van de lagere bevolking waar op neer gekeken werd door de hogere klassen.

De oorsprong van hartjesdag ligt in nevelen gehuld. Er zijn hier verschillende theorieën over, maar waar de traditie nou precies vandaan komt blijft onduidelijk. Daarom raadt Harmen Snel aan om daar niet te diep op in te gaan tijdens het onderzoek. Tradities ontstaan en veranderen voortdurend, dit is vaak een onbewust proces. Het is daarom niet makkelijk om onderzoek te doen naar de herkomst van een traditie of gebruik.

Het Stadsarchief is van mening dat erfgoedinstellingen die een historische functie hebben, zoals zichzelf, een grotere taak hebben dan alleen het vastleggen van de geschiedenis. Daarom maakt het Stadsarchief ook tentoonstellingen en vinden er nieuwe onderzoeken plaats of samenwerkingen met andere organisaties.

Op dit moment vindt er geen samenwerking plaats met andere erfgoedinstellingen, hiertoe is door de gemeente wel eerder een poging gedaan. Elke instelling wil zelf ergens haar stempel op drukken, haar eigen visie laten zien en zich daarmee onderscheiden van andere erfgoedinstellingen. Het Stadsarchief heeft geen objecten in haar collectie, maar alleen archiefmateriaal. Bij het Amsterdam Museum is het tegenovergestelde het geval. Een voordeel hiervan kan zijn volgens Harmen Snel dat er verschillende invalshoeken worden belicht door middel van tentoonstellingen of projecten van erfgoedinstellingen over hetzelfde onderwerp.

Het Stadsarchief geeft aan interesse te hebben in het onderzoek naar hartjesdag en de dynamiek binnen tradities en wil dit onderzoek graag opslaan in hun bibliotheek wanneer dit voltooid is. Als men in de toekomst onderzoek wil doen naar (het verleden van) hartjesdag, dan zou het afstudeeronderzoek daarvoor gebruikt kunnen worden.

Als er veel materiaal over te vinden is heeft het Stadsarchief wellicht interesse om een tentoonstelling over dit onderwerp te maken. Harmen Snel geeft het advies om een plan uit te werken voor een tentoonstelling als hier genoeg materiaal over te vinden is. Geïnteresseerde instellingen zouden dan benaderd kunnen worden voor de uitvoering van een dergelijke tentoonstelling of project.

Bijlage 5

Interview Amsterdam Museum

Annemarie de Wildt, 15 mei 2013

Annemarie de Wildt is conservator bij het Amsterdam Museum. Zij doet onderzoek naar de collectie, ontwikkelt tentoonstellingen voor het museum en is inhoudelijk betrokken bij veel projecten van het Amsterdam Museum, zoals Buurtwinkels.

Men kan niet over materieel erfgoed praten zonder het over immaterieel erfgoed te hebben, deze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De waardes die aan materiële objecten worden gegeven maken iets tot erfgoed. De grenzen tussen materieel en immaterieel erfgoed zijn niet altijd scherp, bijvoorbeeld objecten die onderdeel uitmaken van een bepaald ritueel. Hoe worden objecten gebruikt? Wat zijn de verhalen hierachter? De laatste jaren is meer de nadruk hierop komen te liggen. Voorheen lag meer het accent op de materiële kant van erfgoed, de immateriële aspecten van erfgoed zijn de laatste jaren belangrijker geworden.

Voor de ratificatie van de Conventie ter Bescherming van Immaterieel Erfgoed hield het Amsterdam Museum zich al bezig met immaterieel erfgoed. Dit deden en doen zij vooral in de vorm van projecten zoals het Geheugen van Oost. Dit is een participatief project waarbij verhalen verzameld worden van voormalig bewoners. Deze verhalen zijn vastgelegd op een website. Men kan zich afvragen of dit een verantwoorde, wetenschappelijke manier is om informatie vast te leggen. Deze projecten worden voornamelijk uitgevoerd door vrijwilligers en gemeenschappen, niet door deskundigen. Als men het vanuit een wetenschappelijk perspectief zou bekijken dan zou dergelijke informatie op een andere manier worden vastgelegd. Het Amsterdam Museum wil niet alleen verhalen vastleggen, maar deze ook publiceren en openbaar maken.

Annemarie de Wildt vindt de rol van erfgoedinstellingen in het omgaan met tradities belangrijk. Een nieuw project waar het Amsterdam Museum zich mee bezig houdt is het slavernijverleden van Nederland en specifiek Amsterdam. In het kader van dit project heeft het Amsterdam Museum contact gezocht met mensen die demonstreren tegen Zwarte Piet, omdat zij dit een uiting van racisme vinden. Het Amsterdam Museum wil zoveel mogelijk vastleggen. Zo hebben zij de spandoeken en T-shirts verzameld van de mensen die tegen Zwarte Piet strijden. Een groot deel van deze discussie speelt zich af op het internet, zoals veel actualiteiten. Hoe verzamelt of bewaart men al deze informatie?

Tradities zijn altijd in beweging, Volgens Annemarie de Wildt heeft het documenteren van erfgoedinstellingen hier geen invloed op. Als tradities stil komen te staan dan verdwijnen ze, hier hebben erfgoedinstellingen geen invloed op.

Annemarie de Wildt wil geen waardeoordeel geven aan tradities. Zij stelt dat erfgoedinstellingen observaties kunnen maken, onderzoek doen en hun constatering vastleggen. Zo zou het Amsterdam kunnen zeggen dat het Sinterklaas feest een belangrijke traditie in Nederland is, anno 2013. Zwarte Piet is een Amsterdamse uitvinding, dus de controverseronde rondom dit onderwerp en de mogelijke verdwijning hiervan houdt het Amsterdam Museum bezig.

Annemarie de Wildt geeft aan dat zij hartjesdag een interessant onderwerp vindt. Ook vanwege de verschillende claims van eigendom door gemeenschappen. De tegendraadsheid en het omkeren van rollen noemt Annemarie de Wildt interessante aspecten van het feest. Zij is bekend met het dynamische verleden van deze traditie, maar haar kennis over dit onderwerp reikt niet heel ver. Ook de huidige viering van het feest is haar bekend. Annemarie de Wildt geeft aan dat ze benieuwd is naar de aanbevelingen die in het onderzoek zullen worden gedaan over wat erfgoedinstellingen met een dergelijk thema als hartjesdag zouden kunnen doen.

Het Amsterdam Museum is eventueel geïnteresseerd in het maken van een tentoonstelling over hartjesdag, maar zou dit in het kader willen plaatsen van een groter geheel, bijvoorbeeld het thema homoseksualiteit in Amsterdam. Het Amsterdam Museum is betrokken bij meerdere projecten in samenwerking met de homo community. Maar hartjesdag zou ook naar voren kunnen komen in een tentoonstelling over buurten in Amsterdam of de herleving van de Zeedijk. Een onderwerp en de objecten en informatie die daarbij horen kunnen op verschillende manieren worden belicht. Het Amsterdam Museum zou hartjesdag ook nog in het kader kunnen plaatsen van 'invented traditions'.

Bijlage 6

Interview Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Albert van der Zeijden, 6 februari 2013

Albert van der Zeijden is werkzaam bij het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. Hij is wetenschappelijk beleidsmedewerker die zich bezighoudt met relevante erfgoedvragen. De vragen hebben betrekking op hoe men kan omgaan met veranderende normen en waarden en een veranderende moraal binnen het immateriële erfgoed. De nadruk ligt hierbij op wetenschap en reflectie. Daarnaast houdt Albert van der Zeijden zich bezig met de Nationale Inventaris. Deze inventaris brengt de Nederlandse tradities in kaart en draagt bij aan De Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO dat door Nederland is ondertekend in 2003. Tevens is Albert van der Zeijden redacteur van het tijdschrift Immaterieel Erfgoed.

Het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed was in het verleden specifiek gericht op volkscultuur, in de breedste zin van het woord. Hierbij richtte het VIE zich op Nederlandse gebruiken die een rol spelen in onze samenleving. Deze gebruiken hebben altijd een bepaalde historische ontwikkeling. Een misvatting die bij veel mensen speelt is dat alle gebruiken een specifieke oorsprong hebben en dat deze oorsprong de zuivere oorsprong is. Deze zuivere oorsprong zouden wij kosten wat kost moeten proberen te behouden. Dit is echter een verloren doelstelling, want tradities en gebruiken ontwikkelen zich altijd.

Tegenwoordig is het VIE niet meer alleen gericht op volkscultuur, maar houdt het zich ook bezig met de UNESCO Conventie van Immaterieel Cultureel Erfgoed. Erfgoed is een betrekkelijk nieuwe term. De traditionele opvatting over erfgoed is dat het beschermd dient te worden. In het verleden dacht men bij erfgoed dan aan gebouwen, monumenten en fysieke objecten. Als die in verval zijn dan moeten ze beschermd of gerestaureerd worden. Zo is bijvoorbeeld de monumentenzorg ontstaan.

Inmiddels worden tradities, feesten en gebruiken ook gezien als erfgoed, het ontastbare, immateriële erfgoed. UNESCO heeft gezegd: behalve dat het interessant is om allerlei bijzondere documenten of monumenten uit het verleden te beschermen, kan het ook interessant zijn om tradities en gebruiken te beschermen. Deze zijn ook belangrijk voor de culturele identiteit van een samenleving. Een traditie als beschuit met muisjes is niet alleen leuk, maar dat zegt ook iets. Het heeft betekenis voor mensen.

De groepen die zich ontfermen over het materiële erfgoed zijn vaak professionele (erfgoed)instellingen, zoals musea, archieven of monumentenzorg. Maar bij immaterieel erfgoed zijn de groepen die zich hiermee bezig houden vaak geen professionele bedrijven, maar gemeenschappen. Het zou dus interessant zijn om in plaats van naar erfgoedinstellingen, vooral ook naar gemeenschappen te kijken tijdens het onderzoek.

Hetzelfde geldt voor de geschiedenis van hartjesdag. Welke groepen/gemeenschappen zaten in het verleden achter hartjesdag en hoe hebben zij een invulling aan het feest gegeven? Volkscultuur wordt altijd geconstrueerd. Het is iets dat gewoon gebeurt, maar zodra mensen het gaan observeren en over hun bevindingen gaan schrijven is het altijd een eigen weergave van de realiteit. Daar moet men doorheen proberen te kijken.

Bij het onderzoeken van de geschiedenis van hartjesdag zijn er verschillende groepen van belang voor het onderzoek. Volkskundigen, die onderzoek hebben gedaan in de negentiende eeuw naar het ontstaan van hartjesdag. En kunstenaars in de twintigste eeuw, die het feest hebben geportretteerd als een typisch feest van de Jordaan, bijvoorbeeld. Voor een deel onderzochten die volkskundigen en kunstenaars de werkelijkheid, maar die werkelijkheid wordt deels gevormd door een eigen interpretatie. Het is nooit volledig neutraal. Het volkenkundig onderzoek is ook afhankelijk van de tijdsgeest en de manier waarop de samenleving toen dacht. Zo zal ook dit onderzoek op een bepaalde manier gekleurd zijn.

Albert van der Zeijden vindt het interessant dat het onderzoek gericht is op immaterieel erfgoed en heeft wel ideeën over mogelijke manieren om het onderwerp te benaderen. Er wordt gekeken met een erfgoedbril naar het onderzoek en daarbij bestudeerd hoe organisaties erfgoed gebruiken voor een bepaald doel. Wat voor rol speelt erfgoed? Hoe gaan mensen daarmee om? Hoe wordt het gebruikt? Daar is kennis en reflectie voor nodig. Lang niet altijd zijn mensen zich bewust van tradities, waarom ze dingen doen. Dit komt omdat het gewoontes zijn die ingebed zijn in ons dagelijks leven.

Vanwege het dynamische verleden van de traditie is het interessant om voor het onderzoek de geschiedenis van hartjesdag uit te zoeken. Hartjesdag zag er in de negentiende eeuw echt anders uit dan in de twintigste eeuw, de inhoud en betekenis van het feest zijn sterk veranderd. Albert van der Zeijden stelt voor om het onderzoek vooral te richten op het dynamische aspect van deze traditie wanneer er historisch onderzoek wordt gedaan. Wanneer Stichting Hartjesdagen ooit een aanvraag zou willen doen voor de Nationale Inventaris dan is het belangrijk dat zij ook iets over de geschiedenis weten.

Hartjesdag heeft een bepaalde betekenis voor mensen, anders zouden zij zich hier niet mee bezig houden. Het is meer dan een gezellig feestje: er zit een element van herhaling in, het hangt samen met culturele identiteit. UNESCO vindt het belangrijk dat er ook aandacht en zorg is voor het immateriële erfgoed en dat dit op een bepaalde manier 'beschermd' wordt. De grote valkuil van het woord beschermen, is dat het verandering uitsluit. Bij het woord beschermen denken veel mensen aan het in stand houden zoals iets vroeger was. Dat is nou juist niet de bedoeling van de UNESCO Conventie ter Bescherming van Immaterieel Cultureel Erfgoed. Deze conventie is op de toekomst van het erfgoed gericht.

Als men wil dat een traditie behouden blijft voor de toekomst, dan is het zaak om te zorgen dat die traditie van betekenis blijft voor mensen. Als mensen er geen waarde meer aan hechten, dan zal een traditie op een gegeven moment verdwijnen. Tradities veranderen altijd wel op een bepaalde manier. Soms gebeurt dat ongemerkt en is het een geleidelijk proces. Een voorbeeld hiervan is de traditie van Sinterklaas. Sinterklaas zag er voor 1960 anders uit dan na 1960. De eerste helft van de twintigste eeuw was Sinterklaas een strenge man die kinderen de roe gaf als zij niet gehoorzaam waren geweest. Doordat de samenleving en ideeën over opvoeding zijn veranderd is Sinterklaas ook veranderd. De rol van ouders werd minder streng en autoritair dan voorheen. Dit gebeurde ook bij het karakter van Sinterklaas. Het was niet een bewuste strategie om Sinterklaas te veranderen.

Dankzij de UNESCO conventie worden dit soort veranderingen meer bewust gemaakt. Als een traditie wordt voorgedragen voor de Nationale Inventaris dan wordt gevraagd aan de voordragers om ook over de toekomst van de betreffende traditie na te denken. Denkt u dat er verandering nodig is om de traditie voort te laten bestaan? Hoe pakt u het aan als u bijvoorbeeld ook jongeren wil interesseren?

Nadat Nederland de UNESCO conventie ondertekend had, is er een plan opgesteld om eerst de Nederlandse tradities in kaart brengen door middel van de Nationale Inventaris. Groepen en gemeenschappen die zich hardmaken voor een traditie kunnen deze voordragen voor de inventaris. De bedoeling is dat de Nationale Inventaris toegankelijk is voor iedereen, het VIE wil dit zo laagdrempelig mogelijk houden. Een onafhankelijke commissie bepaald uiteindelijk welke tradities op de Nationale Inventaris komen. Maar hoe bepaalt men welke tradities wel of niet relevant zijn? Dit blijft een lastige kwestie. De commissie kijkt naar verschillende aspecten bij het 'beoordelen' van een voorgedragen traditie. Is de geschiedenis van de traditie duidelijk? Heeft de gemeenschap over de toekomst nagedacht? Daarnaast is het belangrijk dat er een aspect van continuïteit en doorgeven aanwezig is.

De Nationale Inventaris creëert een overzicht van tradities in Nederland. Vanuit het perspectief van het VIE is hartjesdag een interessante traditie, mede omdat er een actieve groep achter dit feest zit. Meer dan vroeger wordt er nu gekeken naar de gemeenschappen die achter zo'n traditie zitten en wat zij met een traditie willen doen. Een reden voor een gemeenschap om een traditie voor te dragen voor de Nationale Inventaris is erkenning en een bevestiging van het belang van deze traditie. Gemeenschappen dragen een traditie voor omdat zij het belangrijk vinden dat deze traditie ook voor de toekomst van waarde blijft. Door middel van de voordracht wordt een groep gedwongen om na te denken over de toekomst van de traditie die zij voordragen.

Soms hebben gemeenschappen ook een bepaald commercieel belang; dit hoeft niet per definitie slecht te zijn. Het is wel belangrijk dat men zich bewust is van deze verschillende belangen. Het is niet de bedoeling van de Nationale Inventaris dat allerlei commerciële bedrijven tradities voor gaan dragen om dit te gebruiken als goede publiciteit. Vrijwel alle gemeenschappen hebben een ideëel belang bij de voordracht en de voortzetting van een traditie, vanuit dit perspectief handelen zij. Voor dit onderzoek is het belangrijk om de belangen van de gemeenschappen die zich bezighouden met de viering van hartjesdag (Stichting Hartjesdagen en NV Zeedijk) in kaart te brengen.

Als taak van erfgoedinstellingen in het omgaan met veranderende tradities noemt Albert van der Zeijden het vastleggen en beschrijven van de geschiedenis. Deze instellingen zouden dus een informerende rol kunnen spelen. Hierbij zouden zij zich kunnen richten op het verloop van deze tradities en de dynamiek die hierbinnen belangrijk is. Niet de erfgoedinstellingen, maar de gemeenschappen zelf zijn degenen met de verantwoordelijkheid om zich in te zetten voor de voortzetting van de traditie. De tegenstelling tussen de erfgoedinstellingen en de gemeenschappen is dat de gemeenschappen meestal geen professionele organisaties zijn. De bevolking zelf bepaalt welke tradities of gebruiken belangrijk zijn.

Dit is een opmerkelijk verschil met het materiële erfgoed, hierbij zijn het toch vaak professionele organisaties (erfgoedinstelling) die een bepaalde waarde aan een object of monument toekennen en dit erfgoed beschermen. Een ander contrast tussen het materiële en immateriële erfgoed is te zien binnen de lijsten van UNESCO. De monumenten die op de lijst van 'werelderfgoed' staan hebben een volgorde. Het ene monument wordt als belangrijker gezien dan het andere. Dit is niet het geval in de lijst van het immateriële erfgoed. Deze lijst is meer een weergave van wat gemeenschappen belangrijk vinden; er is geen hiërarchie.

Bijlage 7

Procedure van voordracht voor de Nationale Inventaris

(http://www.volkscultuur.nl/nationale-inventaris_40.html)

Elke gemeenschap kan zijn traditie voordragen voor de inventaris. De procedure is als volgt:

1. Een gemeenschap woont één van de informatiebijeenkomsten bij die het VIE heel frequent organiseert.
2. Daarna zet de gemeenschap zijn erfgoedzorgplan op. Het erfgoedzorgplan is een belangrijk onderdeel van de voordracht. Hiervoor kan het hulp krijgen van de consulenten van het VIE en van de Sesamacademie.
3. Als het erfgoedzorgplan klaar is, kan de gemeenschap een voordracht doen voor plaatsing op de inventaris.
4. Na indiening van de aanvraag toetst het VIE deze aan de criteria en neemt het een voorlopig besluit over de opname in de inventaris. Het informeert de aanvrager, geeft bij een negatief besluit advies over een mogelijke succesvoller aanvraag en geeft aan hoe de aanvrager een heroverweging kan aanvragen, indien hij het oneens is met het besluit.
5. Vervolgens gaat het naar de Toetsingscommissie die kan besluiten de traditie op de Nationale Inventaris te plaatsen.
6. Staat een traditie op de Nationale Inventaris dan wordt van de gemeenschappen elke twee jaar een verslag verwacht over de vorderingen in de uitvoering van hun erfgoedzorgplan.

Criteria voor plaatsing zijn:

1. De voorgedragen traditie voldoet aan de definitie van immaterieel cultureel erfgoed. Het heeft een kortere of langere geschiedenis en wordt doorgegeven van generatie op generatie.
2. Er is sprake van levende cultuur.
3. De betreffende traditie wordt gedragen door een gemeenschap en die gemeenschap draagt de traditie voor.
4. Deze gemeenschap heeft de problemen in de overdracht naar volgende generaties in kaart gebracht en zet zich in om deze knelpunten op te lossen. Dat doet het door een erfgoedzorgplan op te zetten en uit te voeren.